

KLÍMAPEREK TRENDJEI NEMZETI BÍRÓSÁGOK ÉS A NEMZETKÖZI BÍRÓI FÓRUMOK GYAKORLATÁBAN

dr. Sulyok Katalin¹

adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar

1. KLÍMAPEREK FOGALMA, TÍPUSAI

Az elmúlt években markánsan nőtt a különböző jogrendszerek nemzeti bíróságai előtt indított sikeres éghajlatváltozási perek száma.² A nemzetközi jogirodalom bár régóta foglalkozik a klímaváltozással kapcsolatos peres követelések kilátásaival és szükségességével,³ de csak a közelmúltban lehettünk tanúi az eljárások ugrásszerű gyarapodásának, amelyek közül ráadásul egyre több döntés helyt is ad az éghajlatváltozásért való jogi felelősség megállapítására vonatkozó kereseti kérelemnek.

A klímaperек kifejezés gyűjtőfogalomként szolgál, amely heterogén eljárásokat foglal magában. Ide tartoznak az ambiciózusabb nemzeti szintű éghajlatváltozás-mérséklési (mitigációs) vállalkozások kikényszerítése érdekében a kormányokkal szemben benyújtott keresetek, valamint az egyedi üvegházhatású gázok (ÜHG) kibocsátóival szembeni eljárások éppúgy, mint az éghajlatváltozás okozta károk megtérítése iránti követelések, valamint az elkerülhetetlen klímahatásokhoz való alkalmazkodást szolgáló intézkedések kikényszerítésére irányuló, vagy épp a klímaadaptáció költségeinek megtérítésére vonatkozó eljárások.

A klímaperекet változatos jogalapokon indítják nemzeti, illetve nemzetközi bírói fórumok előtt, nemzeti jogi vagy nemzetközi jogi szabályok alapján. Legtágabb értelemben klímapernek tekinthető minden olyan peres eljárás, amely a klímaváltozás hatásaihoz kapcsolódik. A jogi szempontból igen különböző eljárások összehasonlíthatósága érdekében érdemes megkülönböztetni a mitigációs pereket, illetve az adaptációs pereket. A mitigációs perek között is különbséget kell tenni az államok átfogó ÜHG kibocsátáscsökkentési fellépésének

¹ dr. Sulyok Katalin LL.M. (Harvard), Ph.D (ELTE), adjunktus, ELTE ÁJK Nemzetközi Jogi Tanszék. E-mail: sulyok.katalin@ajk.elte.hu A szerző hálás dr. Kovács D. Zsuzsanna LL.M. számára a tanulmány néhány pontjában szereplő egyes magyar nyelvű esetösszefoglalók elkészítésében nyújtott segítségéért (4.3., 5., 6., 7., 9., 10. pontok).

² Például *Zoe and Stella Foster v. Washington Department of Ecology* (No. 14-2-25295-1 SEA); *Asghar Leghari v. Federation of Pakistan* (W.P. No. 25501/2015); *Lahore High Court Green Bench, Kelsey Cascadia Rose Juliana, et al. v. US*, No. 6:15-cv-0157-TC. Az Egyesült Államok bíróságainak ítélkezési gyakorlatáról lásd GROSSMAN, D. A.: Tort-Based Climate Litigation. In BURNS, William C. G. – OSOFSKY, Hari M. (eds): *Adjudicating Climate Change: State, National, and International Approaches*. Cambridge, 2010. 193–229. o.; PRESTON, B. J.: Climate Change Litigation (Part 1). *Carbon and Climate Law Review*, 5. (2011) 1., 3–14. o. Az ausztráliai és új-zélandi peres eljárások tekintetében lásd LIN, Jolene: Climate change litigation in Asia and the Pacific. In VAN CALSTER, Geert – VANDENBERGHE, Wim – REINS, Leonie (eds): *Research Handbook on Climate Change Mitigation Law*. Edward Elgar, 2015. 578–599. o. Egy a klímaváltozással kapcsolatos peres eljárásokról szóló összefoglaló táblázatért lásd *Climate Change Litigation Databases of Sabin Center of Climate Change Law*. <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/>.

³ STRAUSS, A.: Climate Change Litigation: Opening the Door to the International Court of Justice. In BURNS, W. C. G. – OSOFSKY, H. M. (eds): *Adjudicating Climate Change*. Cambridge, 2010. 334–356. o.; HUNTER, D.: The Implications of Climate Change Litigation: Litigation for International Environmental Law-Making. In BURNS, W. C. G. – OSOFSKY, H. M. (eds): *Adjudicating Climate Change*. Cambridge, 2010. 357–374. o.

kikényszerítésére irányuló ún. rendszerszintű mitigációs perek, és az egyedi ÜHG kibocsátással járó beruházásokkal kapcsolatos állami döntéseket támadó egyedi mitigációs perek között. Az adaptációs perek az a klímaváltozás elkerülhetetlen hatásaihoz történő alkalmazkodási lépésekre vonatkozó szakpolitikákat kívánják kikényszeríteni, illetve e körben hatékonyabb fellépésre kívánják a perek révén rábírní a döntéshozókat. Az adaptációs perek egy csoportja az adaptáció költségeinek megtérítését célozza, ahol az alperes eddig tipikusan egy nagykibocsátó vállalat. Mindezekon túl megkülönböztethetők a klímaváltozás okozta károkért való felelősséget firtató kártérítési eljárások, ezek alperese az eddigi eljárásokban az állam volt.

A klímaperек megjelenése strukturálisan annak következménye, hogy a nemzetközi jogi szabályozás, illetve diplomácia kudarcot vallott a rövidtávú mitigációs fellépés kötelező jogi kereteinek megteremtésében. A vonatkozó klímaváltozással foglalkozó nemzetközi jogi megállapodások, így különösen az 1991. évi ENSZ Klímaváltozási Keretegyezménye (UNFCCC) és az annak jegyzőkönyve, a 2015. évi ENSZ Párizsi Klímamegállapodás nem tartalmaznak az államokra nézve kötelező, számszerűsített kibocsátáscsökkentési célokat. A nemzetközi klímajogi szabályok az államokra bízzák, hogy meghatározzák saját mitigációs vállalásaikat, a nemzetileg meghatározott hozzájárulások (Nationally Determined Contributions, NDCs) keretében.

Mindezzért a felperesek a nemzeti bíróságok előtt igyekeztek változatos jogalapokon kikényszeríteni a jogalkotó, illetve végrehajtó hatalom ambiciózus klímaváltozási fellépését. A perek jogalapja az államoknak a nemzetközi klímajogon túli, jogilag kötelező erejű vállalásai voltak, mint például a nemzetközi emberi jogi garanciák. E perekben a bíróságok azt vizsgálták, az állami mitigációs intézkedések kellően ambiciózusok-e ahhoz, hogy teljesítsék az állam emberi jogokból fakadó jogvédelmi kötelezettségét.⁴ Más esetekben a klímaper jogalapja a nemzeti jogban kötelező erővel bíró egyéb jogszabályok voltak, amelyek klímavédelmi szempontból releváns kötelezettségeket rónak állami szervekre.

A klímaperек első hullámában ezért logikus módon az alperesi pozícióban az állam állt, mint a mitigációért felelős elsődleges szereplő. Azonban az utóbbi időkben egyre gyakrabban az egyedi kibocsátók jogi felelőssége is felmerül, így az alperesi pozícióban egyre többször nagyvállalat áll, illetve a finanszírozó felelősségének kérdését is egyre inkább firtatják a nemzeti bankok, illetve nyugdíjalapok ellen indult klímaperек. Legújabban pedig a nagyvállalatok vezetőinek egyéni jogi felelősségének lehetősége is felmerült a 2022 tavaszán benyújtott keresetben.⁵ A klímaperек anyagi jogi alapjai igen változatosak, a nemzetközi emberi jogi szabályokon át, az alkotmányos rendelkezéseken, a fogyasztóvédelmi törvényeken át a társasági jogi szabályokig sokféle jogalapon állnak, amelyek országról-országra változnak.

⁴ Jacqueline Peel and Hari M. Osofsky: A Rights Turn in Climate Change Litigation? Transnational Environmental Law, 7:1 (2018), pp. 37-67.

⁵ Legal Action Against Shell Board Previews Wave of Lawsuits Against Company Directors, elérhető: <https://www.desmog.com/2022/03/15/client-earth-shell-board-climate-lawsuits-directors/> (utolsó letöltés: 2022. 03. 19.)

E tanulmány a klímaperек főbb típusainak mindegyikére kínál konkrét példákat, szemlélítve az a klímaperек heterogén jogalapjait és a bírói érvelés innovatív mivoltát.

2. TRENDEK

A klímaperек száma az elmúlt néhány évben indult rohamos emelkedésnek, és számuk stabilan növekszik.⁶ Az ENSZ Környezetvédelmi Programjának kimutatása szerint 2017-ben 884 per volt folyamatban 24 országban; míg 2020. július 1-jén az eljárások száma már meghaladta az 1550-et 38 ország bíróságainak gyakorlatát vizsgálva.⁷ Bár korántsem sikeres valamennyi ilyen per, azonban az utóbbi időben a klímaváltozás elleni hatékonyabb fellépést sürgető pernyertes keresetek száma is egyre nő.

Az első sikeres klímaper az Egyesült Államokban zajlott, 2007-ben az USA Legfelső Bírósága a *Massachusetts v. EPA* döntésben ítelt a felperes javára. Az ítéletet nemcsak az Egyesült Államokban, de világszerte az éghajlatváltozással kapcsolatos keresetek áradata követte, amelyek célja a kormányok ambiciózusabb éghajlati intézkedéseinek bírósági úton való kikényszerítése volt. Európát a 2018-ban született elsőfokú *Urgenda*-ítélettel érte el a klímaperек hulláma, és azóta az európai bíróságok előtt is egyre több eljárás van folyamatban. A klímaperек sokasodása tehát jogrendszereken átívelő jelenség: az Egyesült Államokban azóta is számos per van folyamatban,⁸ akárcsak a fejlődő országokban, így számos ázsiai és afrikai országban. A vezető ügyek közé tartozik például a pakisztáni Lahore Legfelsőbb Bíróság Zöld Testülete (*Pakistani Lahore High Court Green Bench*) által hozott *Leghari*-döntés, amelyben jogerős módon a világon előként rendelték el egy nemzeti éghajlat-változási szakpolitikai keretterv végrehajtását, hiszen a döntés csupán néhány hónappal az elsőfokú *Urgenda*-döntés

⁶ Pl. Asghar Leghari v. Federation of Pakistan (W.P. No. 25501/2015), Lahore High Court Green Bench, Kelsey Cascadia Rose Juliana, et al. v. US, No. 6:15-cv-0157-TC. Az USA bíróságai előtt különösen nagyszámú eljárás indult, ezekről bővebben lásd: David A. Grossman, *Tort-Based Climate Litigation*, 193–229 (William C. G. Burns & Hari M. Osofsky eds., 2010); Brian J. Preston, *Climate Change Litigation (Part 1)*, 1 *Carbon and Climate Law Review* 798–809, 798–809 (2011); Ausztrália és Új-Zéland bíróságai előtt folyamatban lévő eljárások tekintetében lásd: Jolene Lin, *Climate change litigation in Asia and the Pacific*, in *Research Handbook on Climate Change Mitigation Law* 578–599 (2015). A klímaperек általános áttekintését adja az alábbi adatbázis: Climate Change Litigation Databases of Sabin Center of Climate Change Law elérhető: climatecasechart.com/. A klímaperек általános kérdéseiről lásd: A. Strauss, 'Climate Change Litigation: Opening the Door to the International Court of Justice' in W. C. G. Burns, H. M. Osofsky (eds.), *Adjudicating Climate Change*, (Cambridge University Press, 2010), pp. 334–56 pp. 334–56; D. Hunter, 'The Implications of Climate Change Litigation: Litigation for International Environmental Law-Making' in W. C. G. Burns, H. M. Osofsky (eds.), *Adjudicating Climate Change*, (Cambridge University Press, 2010).

⁷ UNEP Global Climate Litigation Report: 2020 Status Review, elérhető: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/34818/GCLR.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (utolsó letöltés: 2022. 03. 19.)

⁸ Például az Oregoni Kerületi Bíróság bírójának által 2016 novemberében meghozott döntés, amely befogadta azon közbizalmi kereseteket, amelyeket gyermekek egy csoportja és James Hansen, a jövő nemzedékek gondviselőjeként eljáró neves éghajlati tudós terjesztettek elő. A perben azt állítják, hogy az Egyesült Államok szövetségi kormánya a fosszilis tüzelőanyagok kitermelésének, előállításának, szállításának és elégetésének engedélyezésével, az erre való felhatalmazással, illetve ennek támogatásával jelentős szerepet játszott a jelenlegi éghajlati válság kialakításában, amely „a felpereseket jelentősen veszélyezteti, és a károk évezredek át érezhetőek lesznek”. Lásd *Kelsey Cascadia Rose Juliana et al. v. United States of America, et al.*, No. 6:15-cv-1517, No. 6:15-cv-01517-TC (D. Or. Nov. 10, 2016). Valamint az egyéni kérelmezők keresetjogi joggal rendelkeznek, mert a szabály által okozott tényleges és valós sérelmet szenvedtek el, amely az általuk kért intézkedésekkel orvosolható. (Merits Briefing on Clean Power Plan Commenced in D.C. Circuit., 02/19/2016, 102. old.) *West Virginia vs. EPA*, elérhető: [http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/case/west-virginia-v-epa/](https://climatecasechart.com/climate-change-litigation/case/west-virginia-v-epa/)

után született.⁹ A közép-kelet-európai régióban is egyre több a klímaperes eljárás, a többségük folyamatban van e tanulmány írásakor. E tanulmány kiemelt figyelmet szentel az európai joggyakorlatnak, azon belül is régióink országainak gyakorlatára.

Európában jelenleg a mitigációs perek dominálnak, azon belül is a rendszerszintű mitigációs perek vannak előtérben. A rendszerszintű mitigációs pereknek nevezzük azokat az eljárásokat, ahol a kereset az adott ország nemzeti szintű, átfogó ÜHG kibocsátáscsökkentési előírásainak elégtelen mivoltára vonatkozik, és a kérelem arra irányul, hogy a bíróság kötelezze ambiciózusabb kibocsátáscsökkentési célszámok elfogadására az adott államot. Ezek az eljárások tipikusan nemzetközi emberi jogi garanciák megsértésén alapszanak. A mitigációs perekhez képest a klímakárokat való kártérítési perek egyelőre még ritkaságszámba mennek. Kivételes és nagy visszhangot kiváltó siker volt e téren az „évszázad ügyeként” aposztrofált francia ítélet, amelyet az 5. pontban ismertetünk bővebben.

A klímaperes felperesi pozíciójában sokszor magánszemélyek vagy civil szervezetek, de esetenként szövetségi államok tagállamai állnak. Gyakori, hogy a jövő nemzedékek nevében indítják azokat, és ahol a perlési jogosultság szabályai engedik, a felperesek között gyermekek, fiatal felnőttek szerepelnek, rámutatva arra, hogy a klímaperes végső célja, hogy a felnövő nemzedék számára élhető, stabil klímát és biztonságos társadalmi, valamint ökológiai életfeltételeket biztosítson.

Itt jegyezzük meg, hogy nemcsak nemzeti bíróságok döntenek el ilyen ügyeket, hanem nemzetközi bíróságok is egyre inkább foglalkoznak a klímafelelősség kérdésével, amelyet a 12. pontban tárgyal e tanulmány.

3. A PARADIGMAVÁLTÁS: A MASS V EPA (2007) ÉS AZ URGENDA-ÍTÉLET (2019)

A klímaperes kezdetben pusztán szakirodalmi lehetőségként merültek fel, az első kereseteket pedig zömében érdemi vizsgálat nélkül utasították el a bíróságok. Az első átütő siker a *Massachusetts v. Environmental Protection Agency (EPA)*¹⁰ ügyben érkezett el 2007-ben, amelyben az Egyesült Államok Legfelső Bírósága elmarasztalta az amerikai szövetségi kormányt az ÜHG kibocsátás szabályozásának megtagadása miatt.¹¹ Az ügy felperese Massachusetts állam volt, amely a tengerszint-emelkedés hatására víz alá kerülő parti területeinek elvesztése okán indított eljárást a szövetségi kormányzat mulasztása miatt. A kereseti kérelem a kormány döntése ellen irányult, amelyben kifejezetten megtagadott egy jogalkotási kezdeményezést a szövetségi levegőtisztasági törvény alapján, amely pedig jogkört biztosított volna a

⁹ *Asghar Leghari v. Federation of Pakistan* (W.P. No. 25501/2015), Climate Change Order (14 September 2015.).

¹⁰ *Massachusetts v. Environmental Protection Agency*, US Supreme Court, 2 April 2007, 549 US 497 (2007). Az ítélet történelmének, bírósági dinamikájának és következményeinek részletes elemzését lásd LAZARUS, R. J.: *The Rule of Five Making Climate History at the Supreme Court*. Harvard University Press, 2020.

¹¹ *Massachusetts v. Environmental Protection Agency*, US Supreme Court, 2 April 2007, 549 US 497 (2007). Az ügy részletes hátteréről és jelentőségéről részletesen lásd: R. J. Lazarus, *The Rule of Five Making Climate History at the Supreme Court* (Harvard University Press, 2020).

környezetvédelmi hatóság számára, hogy a "légszennyező" gázok kibocsátását szabályozza. A hatóság érvelése szerint a szén-dioxid nem minősült légszennyező gáznak, mert az nem veszélyes az emberi egészségre, lévén a légkör egyik természetes alkotóeleme. Ezért a hatóság nem látta szükségesnek, hogy az Egyesült Államok területén újonnan forgalomba helyezett személygépkocsik kipufogógázának szén-dioxid kibocsátását szabályozza.

A jogalkotási kezdeményezés benyújtói az elutasító döntést támadták a bíróság előtt, amely eljárás végül elért a Legfelsőbb Bíróság elé. A bírának először arról kellett döntenie, hogy Massachusetts állam teljesítette-e a perlési jogosultság három az USA alkotmányában megfogalmazott alábbi követelményét: (i) konkrét és egyediesített kár megléte, amely valós vagy közvetlen; (ii) a kár az alperes magatartására visszavezethető; és (iii) amelyet a kérelmező számára kedvező ítélet orvosolni tud.¹²

A keresetösségi jog elemzése során a Legfelsőbb Bíróságnak végső soron tehát azt kellett eldöntenie, hogy az Egyesült Államok új gépjárműparkjának üvegházhatású gázkibocsátása volt-e az éghajlatváltozás „oka”, amely a tengerszint-emelkedéssel járó globális felmelegedéshez vezetett, és amely végül csökkentette Massachusetts állam területét. A Bíróság egy váratlan indokolással elvágta az okozati összefüggés „gordiuszi csomóját”. Úgy határozott, hogy „téves az a feltételezés, hogy egy kis járulékos lépés, járulékos mivolta miatt soha nem támadható meg”¹³ egy ilyen perben. Ennek az okozati megállapításnak a kiemelkedő jellegét az sem csökkenti, ha figyelembe vesszük, hogy az Egyesült Államok közlekedési ágazata önmagában is a világ harmadik legnagyobb szén-dioxid-kibocsátója¹⁴ volt az ítélet meghozatalakor.

Az európai szintén a *Massachusetts v. EPA* döntéshez hasonló áttörést az Urgenda-ítélet jelentett. Ez az első olyan ítélet ugyanis, amelyben egy európai állam kormányát elmarasztalta saját legfelsőbb bírósága, és a kormányzat által vállalt kibocsátáscsökkentési célokhoz képest szigorúbb, és gyorsabb mitigációs lépésekre kötelezte.

A Hoge Raad, a holland legfelsőbb bíróság (Legfelsőbb Bíróság) 2019 decemberében mérföldkőnek számító ítéletet hozott az Urgenda Alapítvány és 668 holland magánszemély által indított stratégiai perben. Az ítélet szerint a holland kormány köteles arra, hogy 2020. év végéig minimum 25%-kal csökkentse az üvegházgáz (ÜHG) kibocsátását az 1990. évi kibocsátáshoz képest.¹⁵ A megállapítási kereset mellett másodsorban a felperesek az állam kötelezését kérték szigorúbb és gyorsabb mitigációs lépésekre. Az elsőfokú ítéletet 2015-ben hozta meg a Hágai Kerületi Bíróság,¹⁶ amelyben helyt adott a felperes kérelmének, és megállapította, hogy Hollandia köteles ÜHG kibocsátását legalább 25%-kal csökkenteni az 1990. évi kibocsátáshoz képest

¹² *Mass. v. EPA*, Ítélet, 14. oldal.

¹³ Uo. 21. oldal.

¹⁴ Uo. 22. oldal.

¹⁵ Az elsőfokú döntés háttéréről bővebben: R. Cox, 'The Liability of European States for Climate Change' (2014) 30 *Utrecht Journal of International and European Law* 125-35.

¹⁶ *Urgenda Foundation v. The State of the Netherlands*, No. C/09/456689/HA ZA 13-1396., Az ügyben született ítéletekről bővebben lásd SULYOK K.: A klímaper kihívásai és sikerei – az Urgenda-ítélet tanulságai. *Közjogi Szemle*, (2020) 1., 1-7. o.

2020. év végéig.¹⁷ A holland kormány fellebbezését követően a 2018-ban a másodfokú Fellebbviteli Bíróság helyben hagyta az ítéletet, majd a másodfokú ítélet megsemmisítése iránt benyújtott kérelem tárgyában a Legfelsőbb Bíróság mellett működő Főtanácsnok ugyancsak a másodfokú ítélet hatályában fenntartása mellett foglalt állást.¹⁸ A főtanácsnok álláspontját követve a holland Legfőbb Bíróság 2019-ben jogerősen is a felperesek javára döntött.

A kereset több jogalapra épült, egyrészt a holland polgári törvénykönyvben deklarált gondossági kötelelem megsértésére, másrészt az Emberi Jogok Európai Egyezményében (EJEE) foglalt emberi jogok megsértésére. Az érvelés szerint ugyanis bár Hollandia – további másik 195 országgal együtt – elfogadta a Párizsi klímamegállapodást előkészítő Cancúni Megállapodásban, hogy a két 2°C-ot meghaladó átlaghőmérséklet-növekedés „veszélyes mértékű” klímaváltozást idéz elő, Hollandia konkrét ÜHG-csökkentési intézkedései messze elmaradnak e veszély megelőzésére alkalmas mértékűtől. Ezzel egyrészt gondatlanságot tanúsítva kárt okoz állampolgárainak,¹⁹ másrészt megsérti az EJEE-ben foglalt jogok közül az élethez való jogot (2. cikk) és a környezetvédelmi garanciákat az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) következetes gyakorlata szerint magában foglaló magánélethez való jogot (8. cikk).

Az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testülete (*International Panel on Climate Change*, IPCC) jelentésekben foglalt tudományos bizonyítékok fényében a UNFCCC részes felei korábban már *ténymegállapításként* rögzítették, hogy ahhoz, hogy elkerülhessék a veszélyes mértékű klímaváltozást, a fejlett országoknak az 1990. évi kibocsátásukhoz képest legalább 25%-40% közötti ÜHG kibocsátáscsökkentést kell végrehajtaniuk 2020-ig. Ennek fényében a felperesek egyrészt annak megállapítását kérték a bíróságtól, hogy amennyiben a holland mitigációs célok elmaradnak a fenti mértéktől, azzal Hollandia megsérti az állampolgárok EJEE-ben biztosított emberi jogait és a holland polgári jog szabályai szerint fennálló gondossági kötelezettségét.

A kereset ténybeli alapjait tekintve fontos hangsúlyozni, hogy Hollandia mitigációs célkitűzése a 2020. év végéig eredetileg a kibocsátások 30%-kal való csökkentése volt az 1990. évi bázisévhez képest. Azonban 2011-ben a kormány csökkentette a 2020. év célszámát 20%-os csökkentésre, amelyet követően viszont 2030-ig 49%-os, 2050-ig pedig 95%-os drasztikus kibocsátáscsökkentést írt elő. A 2030. év és a 2050. év vonatkozó klímacélját a holland klímátörvény is rögzíti. Fontos továbbá, hogy a jogalkotó nem indokolta meg, hogy milyen tények alapján tartja megfelelőnek, illetve biztonságosnak, hogy a nemzetközi szinten többször hangoztatott minimum 25%-os csökkentési célnál alacsonyabb mitigációs célt tűzzön ki 2020-ig.²⁰

¹⁷ *Urgenda Foundation v. The State of the Netherlands*, The Hague District Court, No. C/09/456689/HA ZA 13-1396.

¹⁸ A. Nollkaemper – L. Burgers, *A New Classic in Climate Change Litigation: The Dutch Supreme Court Decision in the Urgenda Case*, *EJIL Talk!* (January 6, 2020) Elérhető: www.ejiltalk.org/a-new-classic-in-climate-change-litigation-the-dutch-supreme-court-decision-in-the-urgenda-case/

¹⁹ A holland polgári törvénykönyv a common lawhoz hasonló „negligence in tort” jogintézményének megsértésére hivatkoznak a felperesek, amely a gondatlanságból okozott károkozást tiltja.

²⁰ *Urgenda-ügy*, Legfelsőbb Bíróság: ítélet (2019), 7. 4.1-7.5.3. bekk.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy bár az EJEE nem kötelezi a tagállamokat teljesíthetetlen, illetve aránytalan költségekkel járó intézkedésekre, azonban arra igen, hogy olyan intézkedéseket tegyenek az élethez, illetve a magánélethez való jog sérelmének elkerülésére, amelyek objektíve alkalmasak e cél elérésére. Az EJEE 13. cikke kifejezetten biztosítja a hatékony jogorvoslathoz való jogot, amelynek értelmében a holland állampolgároknak joguk van ahhoz, hogy az EJEE által biztosított jogainak sérelme esetén a hazai hatóságok előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérjék. A Legfelsőbb Bíróság szerint ebből az következik, hogy a felperesek fordulhatnak a holland bíróságokhoz a jelen ügyben alapvető jogaik védelme érdekében. A bíróság felidézte, hogy a klímakutatók között konszenzus van arról, hogy a 1,5-2°C fok feletti középhőmérséklet-emelkedés visszafordíthatatlan és az emberiség egésze jólétét, életfeltételeit veszélyeztető éghajlati változásokat eredményez, különösen szélsőséges csapadékmintázatokat, extrém aszályt, árvizeket és a tengerszint emelkedését, amely élelmiszerhiányhoz és bizonyos területek lakhatatlanná válásához vezet.²¹

Mivel a holland kormány által vállalt alacsonyabb mitigációs cél e veszélyek elkerülését nem biztosítja, ezért a Legfelsőbb Bíróság hatályában fenntartotta a másodfokú ítéletet. Ennek értelmében Hollandia köteles 2020. év végig az 1990. évi kibocsátáshoz képest legalább 25%-kal csökkenteni ÜHG kibocsátását. A bíróság tehát összeegyeztethetőnek tartotta a hatalmi ágak szétválasztásának elvével, hogy konkrét mitigációs célt írjon elő a jogalkotónak. E tekintetben az IPCC ajánlására támaszkodott, megjegyzendő azonban, hogy az IPCC által szükségesnek tartott mitigációs tartományban a bíróság a lehető legenyhébb kibocsátáscsökkentést írta elő a kormánynak számára.

A holland Legfelsőbb Bíróság megállapításai közül elvi jelentőségű a relatíve kis kibocsátó államok arányos felelősségének kimondása. Az „arányos okozatiság arányos felelősséget eredményez”²² elv fényében a kisebb gazdasággal rendelkező államok sem kérhetik felmentésüket az érdemi kibocsátáscsökkentés alól. Csak ez biztosíthatja ugyanis, hogy a klímaváltozás elleni fellépést ne gátolja a „kis döntések zsarnoksága”.²³ Ez az alapelv annak a ténynek a fényében is indokolt, hogy azok az országok, amelyek bár önmagukban véve elhanyagolható ÜHG források – tehát egyenként a teljes emisszió 5%-nál kevesebbért felelősek – együttesen már a teljes ÜHG kibocsátás közel egyharmadát teszik ki.²⁴ Szintén fontos megállapítás volt, hogy a holland bíróság megalapozottnak tekintette a jogilag szükséges okozati kapcsolatot a holland kibocsátások, a globális éghajlatváltozás és a káros hatások bekövetkezésének lehetősége között.²⁵

²¹ Urgenda-ügy, Legfelsőbb Bíróság: ítélet (2019), 4.1-4.8. bekk.

²² *Urgenda Foundation v. The State of the Netherlands*, Dutch Supreme Court, No. 19/00135, 20 December 2019

²³ B. J. Preston, 'The End of Enlightened Environmental Law?' (2019) 31 *Journal of Environmental Law* 399-411 at 406.

²⁴ Union of Concerned Scientists kimutatása a Nemzetközi Energia Ügynökség adatai alapján, amely a 2016. évi energiatermelésből származó ÜHG kibocsátások becsült értékét összesítette, elérhető: <https://www.ucsusa.org/resources/each-countrys-share-co2-emissions>

²⁵ *Urgenda*, ítélet, 4.90. bekezdés.

4. RENDSZERSZINTŰ MITIGÁCIÓS PEREK NEMZETI BÍRÓSÁGOK ELŐTT

Az Urgenda-ügyet követően, annak mintájára számos hasonló rendszerszintű mitigációs per indult az európai nemzeti bíróságok előtt. E perek változatos jogalapok zajlanak. Némelyek követték az Urgenda-ügyet, és az EJEE garanciáin alapulnak (4.1. pont), mások alkotmányos rendelkezéseken (4.2.) vagy egyéb belső jogi szabályokon (4.3.)

4.1. JOGALAP: EMBERI JOGI GARANCIÁK MEGSÉRTÉSE

Az Urgenda-ügy „mintájára” Belgiumban is indult klímaper, a Klimatzaak-ügyben a brüsszeli elsőfokú bíróság 2021. júniusában hozott döntést.²⁶ A pert a belga szövetségi állam, valamint a tartományi kormányzatok ellen 58.000 magánszemély és NGO-k indította felperesként, amelyhez később 81 védett faegyed nevében nyújtottak be csatlakozási kérelmet. Ez utóbbi tekintetében a bíróság a keresetösségi jog hiányát állapította meg.

A kereset annak megállapítását kérte, hogy Belgium 2020. év végéig nem csökkentette az 1990. évi bázisévhez képest kibocsátásait 40%-kal, valamint mitigációs vállalásaival megsértette a belga polgári törvénykönyvben foglalt gondossági kötelezettséget, az EJEE 2. és 8. cikkét, valamint a Gyermekek jogairól szóló ENSZ Egyezmény egyes rendelkezéseit. Alternatív lehetőségként a felperesek azt kérték a bíróságtól, hogy kötelezze a belga kormányt arra, teljes kibocsátást 2025-ig 48%-kal, vagy legalább 42%-kal csökkentse az 1990. évi bázisévhez képest, valamint 2030-ig 65%-kal, vagy legalább 55%-kal az 1990. bázisévhez képest, hogy elérhesse 2050-re a nettó zero kibocsátást.

A bíróság megalapozottnak tartotta a keresetet. A bíróság először felidézte az EU Bizottság álláspontját, miszerint Belgium nem lesz képes teljesíteni 2020-as mitigációs céljait,²⁷ majd megállapította, hogy a föderális rendszerben a tartományok és a szövetségi kormányzat célkitűzései, illetve azok végrehajtása nem teljesítette a koherencia és integráció követelményeit és összességében a „jó klímakormányzás” követelményeit.²⁸ A szövetségi és a tartományi kormányzatok tudatában voltak annak, hogy milyen veszélyekkel jár állampolgáraikra nézve a klímaváltozás nem megfelelő kezelése, ezért magatartásukkal megsértették a belga Polgári törvénykönyvben lefektetett elvárható gondosság mércéjét, valamint elégtelen mitigációs erőfeszítéseik nem tettek eleget a EJEE 2. és 8. cikkeiből származó gondossági kötelezettségnek sem. A Gyermekek jogairól szóló egyezmény tekintetében azonban nem állapított meg egyezményisértést a bíróság.

Az Urgenda-ügytől eltérően a brüsszeli bíróság azonban nem határozta meg a kormány számára az elvárt kibocsátáscsökkentés százalékos mértékét, mert álláspontja szerint az sértené a hatalmi ágak elválasztásának elvét. Mindazonáltal a bíróság nem vitatta a felperesek által kért százalékos csökkentés megalapozottságát, amely belga szakértők által készített elemzésen

²⁶ French-speaking Court of First Instance of Brussels, Civil Section, JUG-JGC No. 167, 2021. június 17.

²⁷ Klimatzaak, ítélet, 70. old.

²⁸ Klimatzaak, ítélet, 2.3.1. pont

alapult.²⁹ A kormányzat szakpolitikai mérlegelési jogkörét azonban nem kívánta elvonni a bíróság, ezért a pontos mitigációs cél kitűzése helyett az ítélet mindössze annyit állapított meg, hogy a belga jogban található kibocsátáscsökkentési célok sértik az EJEE 2. és 8. cikkében foglalt élethez illetve a magánélethez való jogot, és elvi élel kimondta, hogy Belgiumnak és a tartományoknak megfelelő módon ki kell venniük részüket a klímaváltozás elleni küzdelemből annak érdekében, hogy megelőzzék a veszélyes mértékű felmelegedést.³⁰

4.2. JOGALAP: ALKOTMÁNYOS ALAPJOGOK, RENDELKEZÉSEK MEGSÉRTÉSE

A Német Szövetségi Alkotmánybíróság (BVerfG) 2021. március 24-i döntése a Neubauer-ügyben a szövetségi klímátörvényt nyilvánította részlegesen alaptörvény-ellenessé a Grundgesetz az élethez és a testi integritáshoz való jogot biztosító 2.2. cikke sérelme miatt. A beadvány másik jogalapja a 20.a. cikk volt, amely az állam környezetvédelmi államcélját tételező rendelkezés. Az alkotmányjogi panasz felperesei túlnyomórészt kiskorú, illetve fiatal felnőtt német állampolgárok voltak, illetve nepáli és bangladesi állampolgárok, valamint környezetvédelmi civil szervezetek. A bíróság a természetes személyek perlési jogosultságát megállapította, hangsúlyozva, hogy bár a jövőben bekövetkező alapjogsérelmekre hivatkoznak, azonban azt saját nevükben teszik, hiszen e veszélyek még a panaszosok életében beállnak, tehát nem a jövő nemzedékeket képviselik absztrakt módon.

Az alkotmányjogi panasz szerint a német klímátörvényben foglalt üvegházhatású gázokra (ÜHG) vonatkozó kibocsátáscsökkentési célok nem voltak elégségesek, illetve kellően pontosan definiáltak. A szövetségi klímátörvény ugyanis a kibocsátási nyomvonalnak csak a 2030-ig tartó szakaszát konkretizálta, és erre a határidőre 55%-os kibocsátáscsökkentési (mitigációs) célt határozott meg.

Döntésében a BVerfG kimondta, hogy az Alaptörvény 20a. cikke kötelezi az államot a klímavédelmi intézkedésekre, így a klímasemlegesség elérésére is. Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a 20a. cikkben foglalt államcél nem élvez abszolút elsőbbséget más alkotmányos értékekkel szemben, ám a klímavédelem ügyének relatív fontossága a versengő értékekkel való mérlegelés során a felmelegedés mértékének növekedésével egyre nő. Elvi élel kimondta, hogy az államcél jogilag kikényszeríthető és számonkérhető jogi norma, amely alapján a politikai döntéshozóknak a jövő nemzedékek érdekeire is tekintettel kell lenniük és az ökológiai aggályokra figyelemmel kell eljárniuk. A döntés szerint az élethez és testi integritáshoz való jog folytán az állam köteles védelmet nyújtani az egyéneknek a környezetszennyezés okozta károk ellen, és a klímaváltozás okozta életet és emberi egészséges veszélyeztető hatások ellen is.³¹

A jövő nemzedékek érdekei az emberi méltósággal összefüggésben is relevánsak voltak a testület számára. A BVerfG kifejtette, hogy az emberi méltósághoz való jog folytán az állam

²⁹ 82. oldal.

³⁰ 82. old.

³¹ Neubauer-határozat, 99. bek.

cselekvése és mulasztása nem teheti tönkre a jövő generációk életfeltételeit. E jog a 20a. cikkben foglalt államcélal egyúttal olvasva arra is kötelezi az államot, hogy garantálja annak lehetőségét, hogy a későbbi generációk is hasonló életfeltételekkel bírjanak a jövőben.

Az állam klímavédelmi kötelezettségének törvényi formában köteles eleget tenni, mert a törvényalkotás folyamata biztosítja a mitigációs vállalások legitimitását a BVerfG szerint. A mitigációs útvonal meghatározása érzékeny gazdasági érdekek és versengő klímavédelmi érdekek egyensúlyozást feltételezi, amely döntés demokratikus legitimitációját azt biztosítja, ha e döntéseket a jogalkotó a nyilvánosság számára átlátható módon, az ellenzék bevonását biztosítva hozza meg, amely törvényhozás folyamatában biztosítható megfelelő módon.³²

A Szövetségi Alkotmánybíróság szerint a klímátörvény mitigációs útvonala elkerülhetetlenül sérteni fogja a panaszosok alkotmányos szabadságjogait a jövőben. A klímátörvény 2030-ig teljesítendő mitigációs célszáma mindössze 55%, míg az érdemi, drasztikus intézkedéseket azt követően kell meghoznia a jövő társadalmának. Ezzel tehát a klímátörvény egyoldalúan a jövő nemzedékekre hárítja az érdemi mitigáció terhet, miközben Németország rövidtávon teljesen feléli karbonbüdzsáját.³³ Mivel a klímátörvény a kellően szigorú mitigációs intézkedéseket elodázza, ezzel a jövő jogalanyainak cselekvési autonómiáját szükségképpen korlátozza, amellyel alapvető jogaik sérelmét okozza, amely alaptörvény-ellenes.

A határozat okfejtése szerint 2030. évet követően nagyon gyors határidővel lesz szükség igen drasztikus életmódváltásra. A bíróság azt is hangsúlyozza, hogy ahogyan a klímaváltozás hatásai egyre extrémebbek lesznek az évszázad végére, úgy az alkotmányos szabadságjogok is egyre nagyobb mértékben lesznek korlátozhatók az alkotmányossági szükségességi és arányossági mérce mellett is.³⁴ A túlzottan megengedő mitigációs intézkedéseket előíró klímátörvény tehát magában hordozza a szabadságjogok szükségszerű korlátozását 2030. évet követően.³⁵ A jogkorlátozás aránytalan és visszafordíthatatlan kockázata azonban már jelenleg is fennáll, azt maga a klímátörvény hordozza magában.³⁶ A panaszosokat e kockázat közvetlenül érinti már most is, ezért van keresetjogi joguk. A klímátörvény által 2030. évig lehetővé tett ÜHG kibocsátásnak alapjogkorlátozáshoz hasonló hatása van („eingriffsähnliche Vorwirkung” or „advance interference-like effect”) a panaszosok szabadságjogai tekintetében.³⁷

A bíróság azt is hangsúlyozta, hogy a jövőben bekövetkező jogkorlátozás mértékét alapvetően azt határozza meg, hogy milyen gyorsan cselekszenek a jelen döntéshozói a klímaváltozás mérséklése érdekében. Minél később kezdődik, illetve történik meg a dekarbonizációhoz szükséges társadalmi-gazdasági átállás, az addig történő emissziók kumulatív hatása miatt a

³² 212. bek.

³³ Neubauer-határozat, 62. bek.

³⁴ Neubauer-határozat, 117. bek.

³⁵ Neubauer-határozat, 120. bek.

³⁶ Neubauer-határozat, 183., 186. bek.

³⁷ Neubauer-határozat, 183. bek.

klímakárok, és az azokkal járó elkerülhetetlen jogkorlátozás, mértéke egyre nő.³⁸ A testület arra konkludált, hogy az érdemi, drasztikus kibocsátáscsökkentést Németországnak a jövő nemzedékek érdekeire tekintettel minél előbb meg kell kezdenie.³⁹ A Német Szövetségi Alkotmány ugyanis a szabadságjogokat nemzedékeken átívelő módon garantálja,⁴⁰ ezért azok elkerülhetetlen sérelme alaptörvény-ellenes.

A döntés foglalkozott a klímaváltozás elleni küzdelem nemzetközi dimenziójával is. A BVerfG kijelentette, hogy klímaváltozásért való felelősség egyetemleges, így más államok intézkedéseinek elégtelensége nem menti fel Németországot érdemi mitigációs vállalások elfogadása és azok végrehajtása alól.⁴¹ Más országok mulasztása tehát nem mentesít még akkor sem, ha az adott ország egyedüli erőfeszítései nyilvánvalóan nem képesek meggátolni a klímakárok bekövetkezését.⁴² A külföldi állampolgár panaszosok tekintetében a bíróság azonban nem állapított meg jogsértést, mivel az érvelés szerint a szabadságjogok meg nem engedett jövőbeli korlátozását Németország mitigációs drasztikus intézkedései okozzák majd, és ezek az intézkedések (illetve azok hatása) nem terjed majd ki a külföldi panaszosokra.

Amennyiben az érdemi mitigációs erőfeszítéseket a jogalkotó elodázza, azaz rövidtávon nem tervez kellően nagymértékű kibocsátáscsökkentést, azzal a dekarbonizáció terhét egyoldalúan a jövő nemzedékekre hárítja, ami sérti a német alaptörvényt, mivel a szabadságjogok korlátozására vezet. A bíróság szerint azonban a klímatörvény nem sérti a Grundgesetz 20a. cikkét, mert a jogalkotó nem lépte át a számára garantált mozgásteret e rendelkezés szempontjából. Ennek oka többek között az, hogy a természettudomány eredményei is csak bizonyos valószínűségi becsléseket tudnak adni arról, hogy a hőmérsékleti cél tartásához az egyes országok mennyi ÜHG-t bocsáthatnak még ki, tehát mekkora a még rendelkezésre álló ún. karbonbüdzsük. E tekintetben a bíróság az IPCC jelentéseit vette alapul, amelyek a globális hőmérsékleti célt nemzeti szintű mitigációs kötelezettségekre fordította le megbízható adatok alapján és tudományos módszertannal. Azonban ennek ellenére az IPCC konvertálása normatív feltételezéseken is alapszik, illetve a hőmérsékleti cél konverziója szükségképpen becslést is tartalmaz, amely természeténél fogva nem szolgálhat biztos eredményekkel, azaz a valóságban Németország karbonbüdzsége lehet kisebb, illetve nagyobb is a becsült mértéknél.⁴³

A Szövetségi Alkotmánybíróság úgy találta, hogy a fentiek ellenére a jogalkotó mozgásterét nem korlátlan a mitigációs erőfeszítések meghatározása terén. Az állam köteles jogalkotása során a megbízható tudományos eredményekre támaszkodni. Így ha azok azt jelzik előre, hogy a

³⁸ Neubauer-határozat, 121. bek.

³⁹ Neubauer-határozat, 247. bek.

⁴⁰ Neubauer-határozat, 122, 142. bekk.

⁴¹ Neubauer-határozat, 197-200. bekk.

⁴² Neubauer-határozat, 203. bek.

⁴³ Neubauer-határozat, 215-225. bekk.

hőmérsékleti cél nem tartható, akkor ezt figyelembe kell vennie mitigációs céljainak meghatározásakor.⁴⁴

A határozat szerint tehát a szabadságjogok védelme azt követeli meg az államtól, hogy pontosan meghatározott és átlátható mitigációs célkitűzéseket rögzítsen jogszabályokban rögzíteniük a 2030. évet követő időszakra is, ezáltal biztosítva, hogy a dekarbonizációs cél megvalósítása valóban lehetséges lesz. Ahhoz ugyanis össztársadalmi szintű és a gazdaság egészére kiterjedő átalakulás szükséges, amelyet korán kell megkezdeni, azaz az átalakuláshoz szükséges világos szabályozói és piaci ösztönzőket, kényszereket már most meg kell teremtenie a jogalkotónak annak érdekében, hogy a karbonsemlegesség reálisan megvalósítható legyen a 2050. évre kitűzött határidőre.⁴⁵ Minden más esetben a drasztikus átalakulás terhét kizárólag a jövő nemzedékek viselnék, mivel 2030. évet követően már csak életmódjuk radikális változásával lehetne megfelelő mértékű mitigációt elérni, amely pedig elkerülhetetlenül együttjárna szabadságjogaik sérelmével.

A bíróság azt is hangsúlyozta, hogy az éves szintre lebontott kibocsátási célszámokat olyan konkrétsággal kell meghatározni 2030-at követően is, hogy azok képesek legyenek orientálni a piaci szereplők magatartását.⁴⁶ A mitigációs célszámoknak folyamatosan növekvő csökkentést kell előírnyozniuk; amennyiben egy adott év kibocsátásának egy részét a jövőre csoportosítja át, akkor is biztosítani kell, hogy a kibocsátások összességében folyamatosan csökkennek.⁴⁷

4.3. BELSŐ JOGSZABÁLYOK SÉRELME

A Grande-Synthe ügyben⁴⁸ Grande-Synth Önkormányzata és polgármestere a francia kormányzat által elmulasztott mitigációs intézkedéseket vitatta az Államtanács előtt tekintettel arra, hogy a tengerszint alatt fekvő Grande-Synth és környékén lakók védelme az emelkedő tengerszint miatt azonnali mitigációs intézkedéseket tennének szükségessé, amelyek meghozatalára azonban mindezidáig nem került sor. A felperesek 2018-ban, a pert megelőzően hiába fordultak a kormányzati szervekhez, 2 hónapig nem kaptak választ kérdéseikre, amelyet a hatalommal való visszaélésnek értékeltek. Az Államtanács 2020 novemberében ideiglenes intézkedés keretében elutasította a miniszter eljárási kifogását a felperesek keresetösségi jogával kapcsolatban, és megállapította, hogy felpereseknek közvetlen és konkrét jogi érdeke áll fenn az ügyben tekintettel a klímaváltozás hatásainak való közvetlen kitettségükre.⁴⁹ Felperesek, illetve a csatlakozó Párizs és Grenoble városa valamint környezetvédelmi, klímavédelmi szervezetek keresetét az Államtanács helyben hagyta és a nemzeti jog szabályainak, köztük az Energia

⁴⁴ Neubauer-határozat, 214. bek.

⁴⁵ 253. bek.

⁴⁶ 254. bek.

⁴⁷ 255. bek.

⁴⁸ *Commune de Grande-Synthe és mások*, Államtanács (Conseil D'Etat), No. N° 427301 (2021. július 1.), elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/commune-de-grande-synthe-v-france/> (letöltve: 2022. április 21.).

⁴⁹ *Commune de Grande-Synthe és mások*, Ideiglenes Intézkedés 3. pont (2020. november 19.)

Kódex ⁵⁰ 104. cikkének megsértése tekintetében megállapította a francia kormányzat felelősségét, mivel az ÜHG gázok 2030-ra való 40 %-os csökkentése érdekében nem tettek megfelelő intézkedéseket.⁵¹

Az ír mitigációs perben⁵² a jogerős döntés magasabb rendű jogszabályok megsértése miatt találta jogellenesnek a kormányzat mitigációs vállalásait. A felperes, a Friends of the Irish Environment (FIE) nevű NGO volt, amely keresetében arra hivatkozott, hogy a 2017-ben elfogadott National Mitigation Plan (NMP) kormányzati terv ellentétes az EJEE garanciáival, az ír alkotmányban garantált alapvető jogokkal, valamint a vonatkozó törvényi előírásokkal. A kereseti kérelem arra vonatkozott, hogy a bíróság semmisítse meg az NMP jóváhagyásáról szóló kormányzati döntést és kötelezze új mitigációs tervek elfogadására a kormányt.

Az ír NMP megalkotása a kormányzat jogszabályi kötelezettsége volt a Climate Action and Low Carbon Development Act alapján. A törvény kifejezetten nevesítette a célkitűzést, hogy Írország 2050. év végére valósítsa meg az átmenetet az alacsony karbonintenzitású, klímareziliens, fenntartható gazdaság felé. A törvény szerint a kormányzat köteles mitigációs terveiben konkretizálni („specify”), hogy milyen módon és milyen szakpolitikai eszközökkel látja megvalósíthatónak a törvény által 2050. év végére kitűzött átmenetet, különös tekintettel az ÜHG kibocsátás szükséges csökkentésére. A törvény értelmében legalább ötévente új MNP-t kell a kormányzatnak elfogadnia.

A kormányzati NMP rövidtávon a kibocsátások növekedésével számolt, ám 2050. évre a nettó karbonsemlegesség elérését rögzítette.

Az elsőfokú bíróság a kormányzat javára döntött. 2020-ban azonban a Supreme Court azonban megváltoztatta az elsőfokú döntést és megállapította, hogy az NMP nem tartalmazott rövidtávra szóló, kellően ambiciózus kibocsátáscsökkentést, és ellentétes a törvényben rögzített, a tervek konkretizálására vonatkozó kötelezettséggel.

A felperes keresetőségi jogát az emberi jogi kérelmek tekintetében elutasította, és érdemi döntését kizárólag a magasabb rendű jogszabály megsértésére alapozta. A Supreme Court egyértelműen úgy foglalt állást, hogy az NMP törvényekkel való összhangja nem szakpolitikai kérdés, hanem a bíróság által vizsgálható jogkérdés.⁵³

A Supreme Court elismerte, hogy a kormány mozgástérrel rendelkezik a konkrét mitigációs célszámok meghatározásában. Azonban a bíróság szerint az NMP nem volt kellően részletes, így nem teljesítette a konkretizálási kötelezettséget a 2050. évig terjedő időszak egészére. Annak ellenére, hogy a törvény ötévente előírja új mitigációs terv elfogadását, a bíróság szerint ez nem

⁵⁰ Code de l'énergie,

Elérhető: <http://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000023983208/>

⁵¹ Commune de Grande-Synthe és mások, Ítélet 2. pont (2021. július 1.)

⁵² Friends of the Irish Environment CLG v The Government of Ireland, Supreme Court, Appeal No: 205/19 (2020. július 31.)

⁵³ 6.27. bek.

azt jelenti, hogy a kormányzatnak mindig csak a következő 5 évre kell konkrét terveket alkotnia.⁵⁴ Épp ellenkezőleg, a törvényi szabály szelleméből az következik a bíróság szerint, hogy a 2050. évig tartó időszak egészére kell specifikus terveket készíteni, habár a közeli jövőre vonatkozó tervek szükségszerűen konkrétabbak lesznek, mint a későbbi időszakra szólók.⁵⁵ Mindez azért is fontos követelmény a bíróság szerint, mert egyedül így garantálható az, hogy a társadalmi nyilvánosság megismerhesse a kormányzat mitigációs terveit a 2050. évig tartó teljes időszakra nézve,⁵⁶ és megvitathassa, hogy a tervezett intézkedések mennyiben reálisak és megfelelőek a törvényi célok elérése érdekében.⁵⁷ A tervnek tehát legalább általánosságban ismertetni kellett volna a várható intézkedéseket.⁵⁸ Mindezt a Supreme Court megsemmisítette a kormányzati mitigációs tervet.

5. AZ ÁLLAM KÁRTÉRÍTÉSI FELELŐSSÉGE A KLÍMAVÁLTOZÁS OKOZTA KÁROKÉRT

Notre Affaire a Tous v. Franciaország⁵⁹ francia ítéletet meghozatalakor az „évszázad ügyeként” tartott számon klímaperек körében, mivel elmarasztalta a francia kormányt a belső jogszabályokban meghatározott cselekvési kötelezettség (duty to act) teljesítésének elmaradása miatt. A Párizsi Közigazgatási Bíróság (Tribunal Administratif de Paris) kimondta a francia kormány felelősségét és konkrét határidő szabása mellett kötelezte a kormányt kibocsátáscsökkentés megvalósítására. A francia ítélet szimbolikus, 1 eurós értékű kártérítést állapított meg a klímaváltozással okozott környezeti károkért. A kártérítés kimondottan szimbolikus összeg volt, amely nem tükrözi a károk ökológiai értékét. A bíróság álláspontja szerint ugyanis a fellépő környezeti károk még helyreállíthatók, ezért nincs szükség anyagi értékük megtérítésére. A bíróság továbbá kötelezte a kormányt 2022. december 31. napi határidővel azonnali és konkrét lépések tételére a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésére vonatkozó kötelezettségvállalásainak teljesítése érdekében, valamint az elmaradt intézkedések folytán fellépő ökológiai károk helyreállítása érdekében. Franciaország az Energia Kódexben kötelezettséget vállalt arra, hogy 2030-ra az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását 40 %-kal csökkenti az 1990-es szinthez képest, és a szén-dioxid-semlegességet ér el 2050-re. A bíróság megállapította, hogy Franciaország nem megfelelő adatokkal kalkulált és stratégiai tervezésében a kibocsátáscsökkentés mértéké fokoznia kell.⁶⁰ A bíróság elutasította azt a kereseti kérelmet, hogy Franciaország 78 millió eurót fizessen a kibocsátási célok teljesítésének félévenkénti késedelméért, és kijelentette, hogy a miniszter és a kormány feladata a probléma megoldására irányuló intézkedések meghozatala.

⁵⁴ 6.20. bek.

⁵⁵ uo.

⁵⁶ 6.21. bek.

⁵⁷ 6.37. bek.

⁵⁸ 6.45. bek.

⁵⁹ *Notre Affaire à Tous és Mások v. Franciaország*, Tribunal Administratif de Paris, No. 1904967, 1904968, 1904972, 1904976/4-1, (2021. október 14.), elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/notre-affaire-a-tous-and-others-v-france/> (letöltve: 2022. április 21.).

⁶⁰ *Notre Affaire à Tous és Mások v. Franciaország*, Ítélet, 7. szakasz

6. EGYEDI ÜHG KIBOCSÁTÁSOKKAL KAPCSOLATOS ÁLLAMI DÖNTÉSEKET TÁMADÓ ELJÁRÁSOK

Az idetartozó perek egyik alcsoportja annak bíróság általi megállapítására irányul, hogy a környezeti hatásvizsgálati eljárás, illetve egyedi ÜHG-forrásokra vonatkozó engedélyezési eljárás során vizsgálandók legyenek a projekt klímahatásai is. Például 2018-ban a *Plan B Earth and Others v. Secretary of State for Transport*⁶¹ ügyben, a repülőtereket érintő kormányzati döntést, az ún. ANPS-t támadták meg felperesek, mert az ANPS értelmében a Heathrow repülőtér bővítése lehetővé vált, és álláspontjuk szerint az Egyesült Királyság éghajlatváltozással kapcsolatos kötelezettségvállalásait ez a döntés nem veszi kellően figyelembe. Habár a fellebbviteli bíróság 2020 februárjában a felpereseknek adott igazat és kötelezte a közlekedésügyi minisztert, hogy vizsgálja felül az ANPS-t, megállapítva, hogy a repülőtérbővítés nemcsak most bír komoly jelentőséggel, de hatása érezhető lesz a század második felében is⁶², azonban a beavatkozásként bekapcsolódó Heathrow Reptér a Legfelsőbb Bíróság elé vitte az ügyet, amely 2020 decemberében hatályon kívül helyezte a másodfokú döntést. A jogerős döntés szerint a közlekedési miniszternek diszkrecionális jogköre eldönteni, hogy milyen intézkedéssel éri el a klímacélokat, ugyanakkor az is megállapította, hogy a repülőtérbővítés engedélyeztetése során figyelembe lehet venni ezeket a megfontolásokat.⁶³

A sikeres eljárások közé tartozik az ausztrál Gloucester-ügy, amelyben a bíróság szerint a bányászati tevékenység megtiltása annak klímahatásai okán jogszerű volt. Az Új-Dél-Walesi Bíróság előtt folyó Gloucester Ltd. ügyben⁶⁴ a felperes Gloucester cég fellebbezett a tervezési miniszter új-dél-walesi külszíni szénbánya engedélyének elutasítása ügyében, amelyben a felperes 21 millió tonna szén előállítását kérvényezte 16 éven keresztül. Az Új-Dél-Walesi Föld és Környezet Bíróság helybenhagyta az engedélykérelem elutasítását és megállapította, hogy a projekt nem szolgálja a közérdeket, miután mérlegelte a projekt költségeit és előnyeit, beleértve a bánya közvetlen és közvetett ÜHG-kibocsátásának éghajlatváltozási hatásait is. A környezetvédelmi tervezésről és értékelésről szóló törvény (EPA) 4.15. szakaszának (1) bekezdése értelmében a kormánynak a fejlesztési kérelem felülvizsgálata során a közérdeket figyelembe kell vennie.

A 2019 februári döntésében a bíróság elismerte az összefüggést az ÜHG-kibocsátások és az éghajlatváltozás között és elutasította a felperesnek a piac helyettesítésével, a megszorító szabályok következtében a szén-dioxid kibocsátás kiszervezésének (ún. carbon leakage)

⁶¹ *Plan B Earth and Others v. Secretary of State for Transport*, [2019] EWHC 1070 (Admin), elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/plan-b-earth-v-secretary-of-state-for-transport/> (letöltve: 2022. április 21.).

⁶² *Plan B Earth and Others v. Secretary of State for Transport*, Fellebbviteli Bíróság (Court of Appeal), Ítélet, 227 szakasza (2020. február 27.).

⁶³ *Plan B Earth and Others v. Secretary of State for Transport*, UK Legfelsőbb Bíróság, Ítélet 135-150. szakaszai (2020. december 16.).

⁶⁴ *Gloucester Resources Limited v Minister for Planning*, New South Wales Land and Environment Court, Ítélet, (2019. február 8.), elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/gloucester-resources-limited-v-minister-for-planning/> (letöltve: 2022. április 21.).

veszélyével kapcsolatos érveit és annak elméleti lehetőségét, hogy más projektek ellensúlyozzák majd ezeket a kibocsátásokat. Elutasította azt az érvet is, hogy a globális ÜHG-kibocsátáscsökkentés, mint mechanizmus sem hatékony. A bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy az EPA előírásai megkövetelik az „ökológiailag fenntartható fejlődés elveinek” figyelembevételét az engedélyeztetés során, amely kiterjedhet az éghajlatváltozás hatásainak figyelembevételére is.⁶⁵

Szintén e körbe tartoznak az egyedi kőolaj- és gáztermelési projektek engedélyezésének megtámadására irányuló peres eljárások. Ezek közül az egyik legismertebb eljárás a *People v. Arctic Oil-ügy*⁶⁶, amelyben a norvég legfelsőbb bíróság végső fokon elutasította a felperesek kérelmét a Barents-tengeren biztosított olajfúrások engedélyének megsemmisítésére. A kereset jogalapja Norvégia alkotmányának 112. cikkében foglalt egészséges környezethez való jog volt. Habár mind a fellebbviteli, mind a norvég Legfelsőbb Bíróság egyetértett a felperesekkel abban, hogy garantálni kell a norvég alkotmány alapján állampolgárok védelmét a környezeti és éghajlati ártalmaktól, ugyanakkor túl közvetett álláspontja szerint a kapcsolat a kőolajkutatási és -feltárási engedélyek megadása és a kőolaj exportja esetén a kibocsátott ÜHG norvég állampolgárokra való hatása között. A Legfelsőbb Bíróság azzal indokolta döntését, hogy az exportált olaj jövőbeni ÜHG-kibocsátása túl bizonytalan ahhoz, hogy a hivatkozott alkotmányos védelem megakadályozza a kőolajkutatási és -feltárási engedélyek megadását. A felperesek szerint jogsértő volt az is, hogy nem készült uniós jog alatt kötelező stratégiai környezeti hatásvizsgálat a kitermelt olaj elégetéséből származó ÜHG kibocsátás hatásainak felmérése a feltárási engedély megadása előtt. A Legfelsőbb Bíróság szerint azonban ez sem teszi az engedélyt jogellenessé, mert e hatásvizsgálat a későbbi engedélyezési eljárások keretében még pótolható lesz, amennyiben a kutatófúrások valóban találnak kitermelhető energiahordozót a területen. A felperesek 2021-ben az EJEB előtt támadták meg a döntést.

Felperesek több országban is a klímaváltozásra gyakorolt hatásra hivatkozással támadták meg nemzetközi repülőterek bővítésének engedélyezését. A sikertelen eljárások közé tartozik a bécsi reptér kifutóhosszabbításának ügye⁶⁷, amely bár első fokon sikeres volt, ám az osztrák Alkotmánybíróság döntésében azt mondta ki, hogy az alsóbb bíróság mérlegelése során túlzott mértékben vette figyelembe a klímaváltozással és a földhasználattal kapcsolatos jogi érdekeket a szükségességi és arányossági teszt elvégzése során, és nem vette kellő mértékben figyelembe az új harmadik kifutópályához fűzött közérdeket. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint továbbá helytelenül szerepelt az elfogadott kibocsátási előrejelzésekben a légi járművek

⁶⁵ *Gloucester Resources Limited v Minister for Planning*, Ítélet, 486-545. szakaszok, 694. szakasz

⁶⁶ *Greenpeace Nordic Ass'n v. Ministry of Petroleum and Energy (People v Arctic Oil)*, Borgarting Fellebbviteli Bíróság (Court of Appeal) Ítélet (2020. január 22.) és Norvég Legfelsőbb Bíróság azt helybenhagyó ítélete (2020. december 22.), elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/greenpeace-nordic-assn-and-nature-youth-v-norway-ministry-of-petroleum-and-energy/> (letöltve: 2022. április 21.).

⁶⁷ *Bécsi Nemzetközi Repülőtér és Alsó-Ausztria Szövetségi tartománya v. Szövetségi Közigazgatási Bíróság, Osztrák Alkotmánybíróság (Verfassungsgerichtshof Österreich)* E 875/2017, E 886/2017 (2017 júniusa), elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/in-re-vienna-schwachat-airport-expansion/> (letöltve: 2022. április 21.).

kibocsátása. A Kiotói Jegyzőkönyvről és a Párizsi Megállapodásról pedig az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy azok Ausztria nemzetközi kötelezettségeit határozzák meg, de a hazai jogi környezetben általánosságban nem alkalmazhatóak.

Karbonintenzív szektorok indirekt támogatásának jogszerűségét is firtatják keresetek. A Greenpeace v. Ausztria ügy⁶⁸ keresete a rövidtávú repülőjáratokra vonatkozó, a vasúti közlekedésnél kedvezőbb adószabályok jogszerűségét támadta. A kereset szerint ez az osztrák adójogi szabályozás alapjogsértő. A kérelem az EJEB 2. és 8. cikkére, az EU Alapjogi Chartájának 2. és 7. cikkére, valamint a törvény előtti egyenlőség elvéből eredeztetve kifogásolta, hogy az ÁFA szabályozás eredményeképpen határon átnyúló járatok hozzáadottérték-adó-mentessége és a belföldi járatok kerozinmentessége hozzájárul az éghajlatváltozáshoz azáltal, hogy olcsóbbá teszi a repülést, mint a vasúti közlekedést. A kereset azt is kifogásolta, hogy az adómentességek a légi közlekedési ágazat számára kedvezményes elbánást jelentenek, ami sérti a törvény előtti egyenlőség alkotmányos elvét. A keresetet végül perlési jogosultság hiányában elutasította a bíróság.

7. MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK KI NEM AKNÁZÁSA MIATTI ELJÁRÁSOK

A megújuló energiaforrások engedélyeztetésének hiányának alapjogsértő jellege miatt van folyamatban a Maria Khan és mások v. Pakisztán ügy⁶⁹. A 2019-ben indított ügyben a felperesek azzal érvelnek, hogy a kormány elmulasztotta kifejezett előnyben részesíteni a tiszta energiával kapcsolatos projekteket, jóllehet a nap- és szélenergia olcsóbb lett, mint a hagyományos energia, és 2017 decembere és a kereset benyújtása között egyetlen megújulóenergia-projektet sem hagyott jóvá. A felperesek azzal érvelnek, hogy az ÜHG- kibocsátás csökkentésére irányuló hiányosságok sértik a Pakisztán által a Párizsi Megállapodás alatt tett kötelezettségvállalásokat. A felperesek továbbá azzal érvelnek, hogy ezek a jogsértések az alkotmányos jogok megsértését is jelentik. Kijelentik, hogy a pakisztáni felsőbb bíróságok következetes joggyakorlata alapján és a pakisztáni alkotmány 4. és 9. cikke értelmében az alapvető jogok, mint az élethez és a személy biztonságához való jog magában foglalja az egészséges és tiszta környezethez való jogot is és sérelmezik, hogy az intézkedések hiánya sérti az emberi méltósághoz való jogot, összeegyeztethetetlen a demokrácia, az egyenlőség, a társadalmi, gazdasági és politikai igazságosság alkotmányos alapelveivel, beleértve a fenntartható fejlődés és az elővigyázatosság elvét, valamint a nemzedékek közötti méltányosság elvét.

A CJEU a lengyel Wind Mill Act ügyben⁷⁰ előzetes döntéshozatali eljárás keretében azt vizsgálta, hogy a szélerőművek engedélyezésére vonatkozó megszorító szabályok összeegyeztethetők-e

⁶⁸ Greenpeace és Mások v. Austria, Osztrák Alkotmánybíróság (Verfassungsgerichtshof Österreich), G 144-145/2020-13, V 332/2020-13 (2020. szeptember 30.), elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/greenpeace-v-austria/> (letöltve: 2022. április 21.).

⁶⁹ Maria Khan et al. v. Federation of Pakistan, No. 8960/2019, elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/maria-khan-et-al-v-federation-of-pakistan-et-al/> (letöltve: 2022. április 21.).

⁷⁰ Syndyk Masy Upadłości ECO-WIND Construction S.A. w upadłości anciennement ECO-WIND Construction S.A. kontra Samorządowe Kolegium Odwoławcze w Kielcach, CJEU, Előzetes döntéshozatali eljárás határozat (2020. május 28.),

az EU joggal, amennyiben azok arányosak és szükségesek. A 2016. május 20-i lengyel Szélerőmű-beruházási Törvény olyan korlátozásokat vezetett be az új szélerőműparkok elhelyezésére vonatkozóan, hogy a lakóépületektől és különleges természeti értékű területektől legalább a magasságuknak tízszeres szorzata távolságban kell elhelyezkedniük, amely lényegében megtiltotta bármilyen szélerőmű megépítését vagy beruházások befejezését Lengyelországban. A CJEU szerint a 2009/28/EK irányelvet úgy kell értelmezni, hogy azokkal nem ellentétes az olyan szabályozás, amely a szélerőmű telepítését a szélerőmű és a lakásfunkcióval is rendelkező épületek közötti minimális távolság tiszteletben tartásához köti, amennyiben e szabályozás szükséges és arányos az érintett tagállam összesített kötelező nemzeti célkitűzéseire tekintettel. A szükségesség és arányosság fennállását a nemzeti bíróságnak kell megvizsgálnia a CJEU szerint.

8. VÁLLALATI SZEREPLŐK (NAGYKIBOCSÁTÓK) ELLENI MITIGÁCIÓS PEREK

A klímaperек legújabb hullámában egyedi nagy kibocsátókra, azaz vállalatokra is fokozott mitigációs kötelezettséget rónak nemzeti bíróságok. A hágai kerületi bíróság 2021 májusában a Milieudéfensie v. Royal Dutch Shell ügyben kötelezte a Shell csoportot kibocsátásainak ambiciózusabb csökkentésére.⁷¹ Az ítélet elleni fellebbezés jelenleg folyamatban van.

A felperesek a Milieudéfensie NGO, valamint 17379 magánszemély voltak, akik azt kérték a bíróságtól, hogy kötelezze az olajvállalatot arra, hogy ÜHG kibocsátásait hozza összhangba a Párizsi Megállapodásban foglalt célokkal. Keresetük jogalapja a holland Ptk-ban foglalt íratlan gondossági kötelezettség (unwritten standard of care) megsértése volt. Kiindulópontként a bíróság is elismerte, hogy a vállalati szereplőket a Párizsi Megállapodás, illetve más nemzetközi klímajogi egyezmények nem kötelezik kibocsátáscsökkentésre. Azonban az egyedi kibocsátók egyedi mitigációs kötelezettségét a bíróság mégis megállapította, mégpedig abból a tényből levezetve, hogy a vállalati szektor ambiciózus kibocsátáscsökkentése nélkül az államok nem lesznek képesek tartani a Párizsi Megállapodás hőmérsékleti céljait.

A Shell csoport anyavállalata (RDS) fenntarthatósági tervében a mitigáció ambíciószintje tekintetében azt vállalta, hogy a mitigáció üteme a társadalom igényeinek változását követi majd, azaz amennyiben a társadalom lassabban halad a karbonsemlegesség felé tartó átmenetben, úgy a vállalatcsoport is mérsékelt ütemben valósítja meg a karbonsemlegességet. A vállalat feltételezései szerint a társadalom 2070. évre éri el a nettó karbonsemlegességet, valamit azzal számolt, hogy 2030. évig limitált lesz a drasztikus kibocsátáscsökkentés lehetősége a már megtörtént fosszilis tőkebefektetések okán, még akkor is, ha agresszív szakpolitikai intézkedések történnének.⁷²

elérhető:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=229484&pageIndex=0&doclang=hu&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=8624977> (letöltve: 2022. április 21.).

⁷¹ Hágai Kerületi Bíróság, C/09/571932 /HA ZA 19-379 sz. ítélete (2021. május 26)

⁷² 2.5.12.

Az íratlan gondossági kötelelem tartalmának értelmezésében a bíróság egyrészt tudományos számításokra, másrészt normatív kötőerővel még nem bíró, nemzetközi soft law dokumentumokra támaszkodott. Harmadrészt figyelembe vette, hogy a konszenzusos nézetek szerint milyen kibocsátáscsökkentés mellett tartható be a 1,5°C-os hőmérsékleti cél.

A tudományos ismeretek körében a bíróság idézte az ENSZ Környezetvédelmi Programja által kiadott Emissions Gap Report-ot, amely a globális ÜHG-kibocsátások nyomon követése alapján megállapítja, hogy az államok elmaradnak a mitigációs vállalásaik teljesítésétől, és még ha be is tartanák a már megtett vállalásaikat, az esetben is már 2030. évre felhasználnák a 2°C tartáshoz rendelkezésre álló karbonbűdzsájuk 80%-át; míg a 1,5 °C fokos célhoz tartozó karbonbűdzsá teljes egésze elfogy 2030-ra (azaz azt követően egyáltalán nem lehetne ÜHG-kibocsátást végezni a felmelegedési cél megsértése nélkül).

A bíróság nagyban támaszkodott az ENSZ Környezetvédelmi Programjának 2019. évben kiadott Production Gap Reportjára is, amely rögzíti, hogy a jelenleg 2030. évig tervezett fosszilis kitermelések által jelentett ÜHG kibocsátás 53%-kal haladja meg azt a szintet, mint ami mellett a 2 °C-os felmelegedés tartható lenne, és 120%-kal haladja meg a 1,5°C-os felmelegedés tartása mellett még kibocsátható karbonmennyiséget.⁷³

A soft law erejű dokumentumok közül a bíróság leginkább az ENSZ Guiding Principles on Business and Human Rights című, széles körben elfogadott dokumentumra támaszkodott, amely rögzíti, hogy a vállalkozások is felelősséget viselnek az emberi jogok tiszteletben tartásáért.⁷⁴ Ez a felelősség nem merül ki a jogsértéstől való tartózkodásban, hanem tevőleges kötelezettséget is jelent arra, hogy megfelelő intézkedéseket tegyenek a jogsértések megelőzésére és orvoslására.⁷⁵ A dokumentum továbbá hangsúlyozza, hogy a vállalatok felelősségének mértéke egyenesen aránylik a vállalat méretével. A bíróság hangsúlyozta, hogy az RDS csoport 1100 vállalkozással bír 160 országban, így a vállalatcsoport világpiaci szinten is jelentős szereplő és ÜHG-kibocsátó. A vállalatcsoport régóta tisztában volt a bíróság szerint mind kibocsátásának mértékével, amelyekről jelentésekben számot is adott, mind annak a klímára gyakorolt káros hatásaival és veszélyeivel.⁷⁶ A vállalati felelősség mértéke attól is függ, hogy a vállalat milyen mértékben van ráhatással az adott ÜHG-kibocsátásokra. Ennek értelmében a bíróság megkülönböztette a vállalat működése során keletkező (Scope 1 és 2) kibocsátásokat, valamint a vállalat beszállítói és fogyasztóihoz köthető ÜHG-kibocsátásokat (Scope 3 kibocsátás).

A szükséges mitigáció mértéke tekintetében a bíróság felidézte, hogy az IPCC jelentések nem normatív természetűek, azaz nem tartalmaznak előírásokat a szükséges mitigáció tekintetében. Azonban konszenzus övezi azt a becslést, miszerint a másfél fokos felmelegedési cél tartása

⁷³ Milieudefensie v Shell, ítélet, 2.4.6. bek.

⁷⁴ Milieudefensie v Shell, ítélet, 4.1.11-4.4.25. bekk.

⁷⁵ Milieudefensie v Shell, ítélet, 4.4.12, 4.4.21. bekk.

⁷⁶ Milieudefensie v Shell, ítélet, 4.4.20. bek.

érdekében 2030. évig nettó 45%-os kibocsátáscsökkentésre van szükség a 2010. bázisévhez képest, és 100%-os csökkentésre 2050-ig.

A fentieket figyelembe véve a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az RDS megsértette az íratlan gondossági kötelezettségét. Bár a Shell csoport nem képes egyedül mérsékelni a klímaváltozás problémáját, ez nem mentesíti a cselekvés kötelezettsége alól minden olyan ÜHG kibocsátás tekintetében, amelyre hatást tud gyakorolni.⁷⁷ A vállalatcsoport egyéni felelősségét az a tény sem mérsékli, hogy a székhely szerinti állam még nem teremtette meg a drasztikus mitigáció jogi kötelezettségét, illetve jogi kereteit a vállalatok tekintetében.⁷⁸ A vállalat szintén nem teheti függővé a bíróság szerint ambíciószintjét a társadalom átmenet felé való haladásának mértékétől, illetve versenytársainak magatartásától.

Az ítélet arra kötelezte az RDS csoportot, hogy a 2019. évhez képest legalább nettó 45%-kal csökkentse éves Scope 1, 2, 3 kibocsátásait.⁷⁹ Az ETS rendszerébe tartozó kibocsátások tekintetében a vállalatnak nincs többletkötelezettsége, ám ez csak kis részét teszi ki az RDS teljes kibocsátásának.⁸⁰ A Scope 1 és 2 tekintetében eredménykötelezettsége van a vállalatcsoportnak, míg a Scope 3 csökkentése tekintetében azonban pusztán gondossági kötelezettsége áll fent.⁸¹

9. BERUHÁZÓK VÉDELME, RÉSZVÉNYESI JOGOK, FOGYASZTÓVÉDELMI KERESETEK

A vállalatok elleni klímaperек egyik alcsoportja fogyasztóvédelmi jogalapon indulnak. Például Massachusetts állam 2019. év végén fogyasztóvédelmi jogalapon indított eljárást az Exxon Mobile olajtársaság ellen, amiért az évtizedeken át szisztematikusan megtévesztette befektetőit és fogyasztóit a klímaváltozással kapcsolatosan.⁸² Miközben a vállalat már a '70-es évek óta kiterjedt „in-house” kutatásokat folytatott a klímaváltozás okairól és várható hatásairól a cégvezetők tájékoztatása érdekében, addig a befektetők felé folyamatosan alulértékelte a klímaváltozás okozta üzletági kockázatokat, és a fogyasztók felé is azt kommunikálta, hogy okozati szerepük a kibocsátások terén elhanyagolható.⁸³ Mindezzel az állami hatóságok szerint a vállalat megsértette Massachusetts állam fogyasztóvédelmi törvényét. Az ügy jelenleg is folyamatban van.

A beruházók, illetve a részvényesek jogainak sérelmére alapított keresetek a közép-kelet-európai régióban is egyre többször zárulnak a felperes sikerével. Ide sorolhatók a lengyelországi erőműbezárásokkal kapcsolatos perek.

⁷⁷ Milieudéfensie v Shell, ítélet, 4.4.49.

⁷⁸ Milieudéfensie v Shell, ítélet, 4.4.51.

⁷⁹ Milieudéfensie v Shell, ítélet, 4.4.39.

⁸⁰ Milieudéfensie v Shell, ítélet, 4.4.46-47.

⁸¹ Milieudéfensie v Shell, ítélet, 4.4.52.

⁸² *Commonwealth of Massachusetts v. Exxon Mobil Corp.*, docket number: 1:19-cv-12430., elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/case/commonwealth-v-exxon-mobil-corp/> (letöltve: 2022. április 21.).

⁸³ Lásd: *Commonwealth of Massachusetts v. Exxon Mobil Corp.*, keresetlevél.

A ClientEarth v Enea ügyben⁸⁴ a lengyel Enea SA-t perelte a ClientEarth non-profit környezetvédelmi jogi szervezet az ENEA részvényeseként, hogy semmisítse meg az 1,2 milliárd eurós 1GW-os Ostrołęka széntüzelésű erőmű megépítését engedélyező határozatot. A felperes a cég társasági határozatát támadta meg a Lengyel Kereskedelmi Jogi Kódex alapján, mivel a döntés klímaváltozással összefüggő pénzügyi kockázatot hordoz magában, tekintettel az emelkedő kőszén árakra, az olcsóbb megújuló energiaforrások által támasztott megnövekedett versenyre, valamint az EU energiareformjainak keretében a szénenergiára vonatkozó csökkenő állami támogatásokra. A Poznań Regionális Bíróság helyt adott a környezetvédelmi szervezet részvényesi kifogásainak, és a közgyűlési határozatot megsemmisítette.

10. FINANSZÍROZÓI FELELŐSSÉG

Egyes perek a klímára káros beruházások finanszírozóinak felelősségét firtatják. Ide tartoznak egyrészt a nemzeti bankok fosszilis kötvényvásárlási programjaival kapcsolatos eljárások. 2021 áprilisában a ClientEarth környezetvédelmi szervezet a belga nemzeti bank programja ellen indított eljárást⁸⁵ mivel álláspontjuk szerint a bank nem teljesítette a rá vonatkozó a környezetvédelmi, éghajlati és emberi jogi követelményeket, amikor kötvényeket vásárolt fosszilis energiahordozó, illetve más, nagy ÜHG kibocsátó vállalatoktól. A felperes azt állítja, hogy a program keretében vásárolt kötvények több, mint felét az ÜHG-t intenzíven kibocsátó ágazatokba fektették, és ezért a program súlyosbítja az éghajlati válságot. A beadvány jogalapja az EU működéséről szóló szerződés 11. cikkének (integráció elve) és az EU Alapjogi Chartájának 37. cikkének megsértése volt. A Brüsszeli Elsőfokú Bíróság eljárásjogi okokra tekintettel visszautasította a keresetet, a felperes fellebbezett.

Másrészt e kategóriába sorolhatók azok a perek is, amelyeket nyugdíjalapok ellen indítanak azok tagjai az alapok fosszilis befektetéseivel kapcsolatban. A McVeigh v. Retail Employees Superannuation Trust ügyben⁸⁶ az Ausztália Szövetségi Bírósága előtt a felperesek vitatták, hogy sérültek az alap tagjainak információs, amiért a nyugdíjalap nem válaszolt kielégítően a befektetések klímakockázatainak figyelembevételével kapcsolatos kérdéseikre. Azonban a döntés meghozatala előtt a felek egyezséget kötöttek, így a bíróság az ügy érdemében nem döntött.

⁸⁴ *ClientEarth v Enea*, Poznań Regionális Bíróság (Sąd Okręgowy w Poznaniu), Ítélet, (2019. augusztus 1.) elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/clientearth-v-enea/> - és itt: <https://www.clientearth.org/latest/latest-updates/news/major-court-win-shows-power-of-corporate-law-to-fight-climate-change/> (letöltve: 2022. április 21.).

⁸⁵ *ClientEarth v. Belgian National Bank*, Brüsszeli Elsőfokú Bíróság, elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/clientearth-v-belgian-national-bank/> (2022. április 21.).

⁸⁶ *McVeigh v. Retail Employees Superannuation Trust*, Ausztália Szövetségi Bíróság (Federal Court of Australia) elérhető: <http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/mcveigh-v-retail-employees-superannuation-trust/> (letöltve: 2022. április 21.).

11. ADAPTÁCIÓS PEREK

Az adaptációs perek száma eddig még viszonylag csekély. Egy kivételes ügy a *Lliuya v. RWE AG* ügy, amely az Esseni Kerületi Bíróságon indult adaptációs költségek megtérítése iránt. Első fokon a bíróság elutasította egy perui mezőgazdasági termelő kártérítés iránti kérelmét, amelyet egy közeli gleccsertő éghajlatváltozás miatti olvadása által előidézett árvíz kockázatokkal kapcsolatban terjesztett elő. A felperes az Andokban él, szülővárosát, Huarazot már többször elárasztotta a tó, emiatt igen költséges árvíz kockázat-csökkentő intézkedéseket kellett megtennie. A pert az RWE ellen indították, amely a legnagyobb német villamosenergia-termelő cég és a helyi energiaszolgáltató anyavállalata, amely a bruttó üvegházhatású gáz kibocsátáshoz 0,45 százalékkal járul hozzá. A felperes álláspontja szerint a kibocsátások és az árvíz kockázat között „jogi értelemben” vett okozatiság fennáll, így a kárenyhítési költségek 0,45 százalékaának megtérítését követelte az energiacégtől. Az elsőfokú bíróság ugyanakkor egy „lineáris okozati lánc” hiányát állapította meg, és azzal érvelt, hogy „az okozati hozzájárulások rengetegében lehetetlen hozzárendelni a konkrét károkat azok tényleges okozójához”.⁸⁷ Ezért a keresetet elutasították.

A fellebbezési eljárás jelenleg a Hamm-i Fellebbviteli Bíróság előtt van folyamatban, amely elrendelte a bizonyítási eljárás megkezdését, illetve 2018-ban elutasította alperes RWE eljárásai kifogásait, 2019-ben helyszíni szemlét rendelt el Peruban, de a pandémia hatására a helyszíni szemle megtartása jelenleg is akadályba ütközik.⁸⁸

12. NEMZETKÖZI BÍRÓSÁGOK GYAKORLATA

Az éghajlatváltozással kapcsolatos igényeket egyre többször terjesztenek regionális és nemzetközi bírói fórumok elé is. A nemzetközi jogi eljárások egyik fő kérdése, hogy milyen potenciális jogalapjai lehetnek az éghajlatváltozásból eredő kártérítési kereseteknek. Annak ellenére, hogy az ENSZ éghajlatváltozásról szóló 2015. évi Párizsi Megállapodása⁸⁹ határozottan elutasítja a „veszteség és kár” című rendelkezéseknek egyfajta kártérítési igényt megalapozó fogalomként való értelmezését,⁹⁰ széles körben támogatott nézet, hogy ilyen igények felmerülhetnek a nemzetközi szokásjog alapján.⁹¹

⁸⁷ *Lliuya v. RWE AG*, Case No. 2 O 285/15, Judgment (15 December 2016), Essen District Court, az ítélet nem hivatalos angol fordítása elérhető: blogs2.law.columbia.edu/climate-change-litigation/wp-content/uploads/sites/16/non-us-case-documents/2016/20161215_Case-No.-2-O-28515-Essen-Regional-Court_decision.pdf.

⁸⁸ Az ügy előzményeinek frissítései elérhetők: <https://germanwatch.org/en/huaraz>.

⁸⁹ Az Egyesült Nemzetek éghajlat-változási keretegyezményének Párizsi Megállapodása, Párizs, 2015. december 12., hatályos 2016. november 4. óta, Doc. FCCC/CP/2015/10/Add.1.

⁹⁰ A Párizsi Megállapodás 8. cikke megadja a „veszteség és kár” fogalmát. További részletekhez a jogi tartalmáról lásd BODANSKY, D. – BRUNNÉE, J. – RAJAMANI, L.: *International Climate Change Law*. Oxford, 2017. 238–239. o.

⁹¹ VOIGT, C.: State Responsibility for Climate Change Damages. *Nordic Journal of International Law*, 77. (2008) 1–2., 1–22., 7–9. o.; FAURE, M. G. – NOLLKAEMPER, A.: International Liability as an Instrument to Prevent and Compensate for Climate Change. *Stanford Journal of International Law*, 26. (2007) 23., 123–179., 144. o. Lásd még Fidzsi, Kiribati, Nauru, Pápua Új-Guinea és Tuvalu az éghajlatváltozásról szóló ENSZ keretegyezményhez letétbe helyezett nyilatkozatát, amely kifejezetten megerősíti, hogy az egyezmény „semmiképpen sem jelent lemondást a nemzetközi jog szerinti jogokról az éghajlatváltozás káros hatásaiért való állam felelősség tekintetében”.

Egyre többször merül fel annak igénye, hogy nemzetközi bírói fórum is nyilvánítson véleményt a klímaváltozással kapcsolatos államfelelősség kérdésében. Például szigetállamok egy csoportja régóta tárgyal annak lehetőségéről, hogy az ENSZ Közgyűléséhez forduljanak annak érdekében, hogy az a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleményét kérje az egyes államok éghajlatváltozás elleni küzdelemmel kapcsolatos nemzetközi jogi felelősségéről.⁹² Egyre sűrűbben merül fel annak lehetősége is, hogy a Tengerjogi Törvényszék adjon ki tanácsadó véleményt az államok Tengerjogi Egyezmény szerinti éghajlatváltozással kapcsolatos kötelezettségeiről. 2004 óta a Világörökségi Egyezményt adminisztráló Világörökségi Bizottsághoz is benyújtottak petíciókat az éghajlatváltozás által veszélyeztetett világörökségi helyszínek védelme érdekében.⁹³

Hangsúlyozandó, hogy a klímapierek nemzetközi bírói fórumok előtt még nem arattak a nemzeti eljárásokhoz hasonló sikereket. 2005-ben az arktiszi területeken élő inuitok szövetsége, az *Inuit Circumpolar Conference* nevű szervezet nyújtott be kérelmet az Egyesült Államok ellen az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság előtt, amely az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság eljárásának előszobája. A panaszosok állítása szerint az Amerikai Egyesült Államok nem tett semmit az ÜHG-kibocsátás csökkentése érdekében, amely globális felmelegedéshez vezetett, ennek folytán elvékonyodott a jégtaaró, ellehetetlenítve az inuitok hagyományos életmódját és megélhetését. A beadvány szerint mindezzel az Egyesült Államok megsértette az Emberi Jogok Amerikai Deklarációjában foglalt emberi jogokat.⁹⁴ A Bizottság elutasította a 167 oldalas petíció feldolgozását,⁹⁵ az okozati kapcsolat hiányára való hivatkozással. Ezt követően azonban megnőtt az emberi jogi alapokon indított eljárások száma, különösen az európai regionális rezsimben, amelyet a következő pont tárgyal.

13. AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATA

Az EJEB előtt jelenleg három, klímaváltozással kapcsolatos ügy is folyamatban van. Ezekben az ügyekben a kérelmet elfogadhatóságáról sem döntött még a bíróság, így a tényállások és beadványok ismertetésére szorítkozik az alábbi összefoglaló.

Az első ügy a Portugál gyermekek keresete néven emlegetett stratégiai per, a kérelmet Duarte Agostinho és más portugál gyermekek illetve fiatalok adták be az Európa Tanács 33 országa, köztük Magyarország ellen 2020. folyamán.⁹⁶ A panaszosok az EJEE élethez, magánélethez való

⁹² Uo. 466. o.

⁹³ Részletesebben lásd THORSON, E. J.: The World Heritage Convention and Climate Change: The Case for a Climate-Change Mitigation Strategy beyond the Kyoto Protocol. In BURNS, W. C. G. – OSOFSKY, H. M. (eds): *Adjudicating Climate Change*. Cambridge, 2010. 255–271. o.; OSOFSKY, H. M.: Climate change and dispute resolution processes. In RAYFUSE, R. – SCOTT, S. V. (eds): *International Law in the Era of Climate Change*. Cheltenham, 2012. 350–370., 353–355. o.

⁹⁴ "Inuit petition filed with the Inter-American Commission on Human Rights to Oppose Climate Change Caused by the United States of America", elérhető: <https://www.inuitcircumpolar.com/press-releases/inuit-petition-inter-american-commission-on-human-rights-to-oppose-climate-change-caused-by-the-united-states-of-america/>. A kérdés további kifejtéséért lásd OSOFSKY, H. M.: The Inuit Petition as a Bridge? Beyond Dialectics of Climate Change and Indigenous Peoples' Rights. In BURNS, W. C. G. – OSOFSKY, H. M. (eds): *Adjudicating Climate Change*. Cambridge, 2010. 272–290. o.

⁹⁵ Az Amerikai Egyesült Államok Emberi Jogi Bizottságához az Amerikai Egyesült Államok által okozott éghajlatváltozás ellen benyújtott Inuit petíció. www.inuitcircumpolar.com/inuit-petition-inter-american-commission-on-human-rights-to-oppose-climate-change-caused-by-the-united-states-of-america.html.

⁹⁶ Duarte Agostinho és mások v. Portugália és mások ügy.

joguk és az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmának megsértésére hivatkoznak, amiért az alperes államok elégtelen klímaintézkedései folytán még életükben katasztrofális mértékű felmelegedéssel és klímaváltozással fognak szembesülni. A kérelem szerint a jelenlegi klímavédelmi vállalások elégtelenek, és az államok tétlensége folytán az egyre gyakoribbá váló erdőtüzek és pusztító időjárási szélsőségek a most felnövekvő nemzedék tagjainak számos emberi jogának sérelmére vezet.

A második EJEB által kommunikált klímaper 2021-ben indították svájci idős hölgyek az EJEE élethez, magánélethez és tisztességes eljáráshoz, valamint hatékony jogorvoslathoz való joguk sérelme miatt Svájc ellen, amiért a svájci jog nem teszi lehetővé, hogy az állam mitigációs intézkedéseit bíróság előtt vitathassák.⁹⁷ A felperesek 65 év feletti nők, érvelésük szerint rájuk nézve életkorukból kifolyólag a társadalom többi tagjához képest még károsabb hatással járnak majd a klímaváltozás folytán egyre intenzívebbé váló hőhullámok. Azt kéri az EJEB-től, hogy ítéljen meg kártérítést nemvagyonai káraikért, és kötelezze az alperest a megfelelő jogalkotási lépések megtételére a jogsérelmek megelőzésére.

A harmadik klímaper 2021. decemberében kommunikálta az EJEB. A panaszt két NGO, köztük a Greenpeace norvég szervezete valamint 6 magánszemély indította Norvégia ellen, amiért a norvég hatóságok olajkitermelést engedélyeztek a Bering-tengeren.⁹⁸ A norvég legfelsőbb bíróság elutasította keresetüket, amelyet az alkotmányban garantált egészséges környezethez való alapjogra hivatkozva indítottak. Az EJEB előtti indítványban a kérelmezők az élethez, magánélethez való jog sérelmére, valamint ezekkel összefüggésben a hatékony jogorvoslathoz való jog sérelmére és a hátrányos megkülönböztetés tilalmára hivatkoznak. Érvelésük szerint a kitermelés engedélyezése folytán bekövetkező ÜHG-kibocsátás alapvető jogaik sérelmére vezet.

Az emberi jogi perek során felmerülő dogmatikai kérdéseket az 15.8 pont tárgyalja részletesen.

14. AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATA

Az Európai Unió Bírósága (CJEU) előtt eddig még nem volt sikeres klímaper. A CJEU semmisségi eljárásban tudja vizsgálni az uniós klímajogi másodlagos jogforrások (rendeletek, irányelvek) érvényességét és azok összhangját magasabb rendű jogforrásokkal, tipikusan az EU elsődleges jogával és az EU által aláírt nemzetközi szerződésekkel. A klímaperesek felperesei ebben az eljárástípusban tudnák vitatni az uniós klímajogi jogalkotás ambícióhiányát. Azonban a semmisségi eljárásban a magánszemélyek számára igen nehéz, szinte lehetetlen a perlési jogosultság megalapozása az általános hatályú uniós jogi aktusokkal, így a klímavédelmi joganyaggal, szemben. A vonatkozó Plaumann-teszt ugyanis igen megszorító kritériumokat állít a magánszemélyek számára e tekintetben.

⁹⁷ Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, Application no. 53600/20.

⁹⁸ Greenpeace Nordic and Others v. Norway, Application no. 34068/21.

Az igen nagy visszhangot kiváló első klímaper 2018-ban indították. Az Armando Ferrão Carvalho és Mások v. Európai Parlament és Tanács ügyet az emberek klímaügyeként (People's Climate Caseként) is szokás hivatkozni. A keresetet 10 család, köztük gyermekek nyújtották be felperesként Portugáliából, Németországból, Franciaországból, Olaszországból, Kenyából, Fijiből, valamint a számi őslakos közösség képviselői. A kereset szerint az EU hatályos klímajogalkotási aktusai sértik az EU által is aláírt és ratifikált ENSZ Klímaváltozási Keretegyezményt, a Párizsi Megállapodást, az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződést, valamint az EU Alapjogi Chartáját, amiért az 1990. évi bázisévhez képest mindössze 40%-os csökkentést írnak elő 2030-ig, ami nem biztosítja, hogy a felperesek alapvető jogainak védelme érdekében az EU megfékezze a veszélyes klímaváltozást. A támadott jogi aktusok az emissziókereskedelmi rendszert létrehozó 2003/87/EC irányelv, az erőfeszítés megosztási 2018/842/EU rendelet, valamint a földhasználati, földhasználat-változási és erdészeti szektorra vonatkozó (LULUCF) 2018/841/EU rendelet voltak.

A Törvényszék elsőfokon⁹⁹ a felperesek perlési jogosultságának hiányát állapította meg összhangban korábbi megszorító gyakorlatával. A Törvényszék szerint a felperesek nem teljesítették a Plaumann-tesztben előírt „közvetlen és személyes érintettség” követelményét, annak ellenére, hogy a felperesek részletesen előadták, hogy foglalkozásuknál, illetve lakhelyüknél fogva hogyan hat majd ki rájuk közvetlenül negatív módon a klímaváltozás. A magánszemélyek perlési jogosultságának e megszorító értelmezését az Európai Unió Bírósága is fenntartotta 2021. március 25-i ítéletében.¹⁰⁰

15. A KLÍMAPEREK FŐBB JOGDOGMATIKAI KÉRDÉSEI

15.1. JOGI VAGY POLITIKAI KÉRDÉS-E A KLÍMAPOLITIKA AMBÍCIÓSZINTJÉNEK MEGHATÁROZÁSA?

A klímaperesek egyik visszatérő kérdése, hogy a nemzeti klímapolitikai vállalások megfelelőségét a bíróságok egyáltalán vizsgálhatják-e, vagy azok a bírósági hatáskörön kívül álló politikai vállalások, amelyekről a hatalmi ágak elválasztása értelmében a bíróság nem jogosult dönteni.

A bírói joggyakorlatot kezdetben megosztotta a kérdés, különösen az Egyesült Államokban, ahol az ún. politikai kérdés doktrína értelmében a szakpolitikai kérdésekben a bíróságok nem jogosultak dönteni, így a mitigációs perek jó része az angolszász jogrendszerben eleve sikertelen. Az Egyesült Királyságban erre példaként szolgál a Plan B Earth and Others v. Secretary of State for Transport ügyben is, ahol a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a közlekedési miniszternek diszkrecionális jogköre eldönteni, hogy milyen intézkedéssel éri el a klímacélokat.

Európában a kérdésre épp ellenkező választ adnak a bírói fórumok. A mitigációs ügyekben eddig ítéletet hirdető nemzeti bíróságoknak gyakorlatilag egységes az álláspontja a tekintetben, hogy a klímapolitikai vállalások alapvető kihatással vannak az állampolgárok alapvető emberi jogaira,

⁹⁹ T-330/18. sz. ügy

¹⁰⁰ C 565/19 P. sz. ügy

ezért azokkal szemben biztosítani kell a bírói jogorvoslat lehetőségét. Ezt az álláspontot a Velencei Bizottság is megerősítette, amikor elvi élel kimondta, hogy a jövő nemzedékek érdekeinek védelme szükségessé és legitimé teszi azt, hogy az érdekeiket érintő állami döntéseket a bíróságok vizsgálhassák.¹⁰¹ A bírák és klímajogi szakértők együttes állásfoglalása is azt hangsúlyozza, hogy a hatalmi ágak elválasztása nem sérül akkor, ha a bíróságok vizsgálják, hogy a nemzeti mitigációs vállalások mennyiben felelnek meg a nemzeti illetve a nemzetközi jog alatt fennálló kötelezettségeknek.¹⁰²

Az Urgenda-ügyben is felmerült e probléma, mivel a holland kormány álláspontja szerint a klímapolitika ambíciószintjének meghatározása politikai kérdés, amely a parlament és a végrehajtó hatalom hatáskörébe tartozik, és az nem az igazságszolgáltatás kompetenciája. Mivel a nemzetközi megállapodások, mint a Cancúni Megállapodás, *tényként* rögzítette, hogy 25-40%-os kibocsátáscsökkentés mellett tűnik tarthatónak a 2°C-okos hőmérsékleti cél, azonban *jogi kötelezettséget* e célszám elérésére a nemzetközi jogi egyezmények nem teremtenek. Jogi kötelezettség csak a hőmérsékleti cél tartása tekintetében áll fent. Így tehát nem triviális az a megállapítás, hogy a kormányt saját nemzeti bírósága kötelezheti az önként vállalt mitigációs célnál szigorúbb kibocsátáscsökkentésre. A holland legfelsőbb bíróság azonban határozottan amellet foglalt állást, hogy a mitigációs célok ambíciószintje bíróság előtt vitatható kérdés.¹⁰³

Hasonlóan foglalt állást a belga bíróság is¹⁰⁴ és a francia bíróságok is a 2021-ben meghozott Grande-Synthe¹⁰⁵ és a Notre Affaire a Tous v. Franciaország¹⁰⁶ ügyekben, valamint az ír Legfelsőbb Bíróság is az NMP törvényekkel való összhangja kapcsán.¹⁰⁷ A nemzeti bíróságok gyakorlata tehát egységes a tekintetben, hogy a klímajogi vállalások bíróság által felülvizsgálható kötelezettségek.

15.2. A KORMÁNY DISZKRECIONÁLIS JOGKÖRÉBE TARTOZIK-E A MITIGÁCIÓS ÚTVONAL MEGVÁLTOZTATÁSA?

Az előző pontban tárgyalt kérdéshez szorosan kapcsolódik, hogy a kormányok mérlegelési szabadsága vajon kiterjed-e arra, hogy jövőbeli mitigációs vállalásaikat átütemezzék. Ez a kérdés legkifejezettebb módon az Urgenda-ügyben merült fel. A holland kormány ugyanis 2011-ben 30%-ról 20%-ra csökkentette az első, 2020. év végéig teljesítendő mitigációs célszámát, és helyette az évszázad második felére irányzott elő drasztikus és gyors csökkentést. E két ÜHG kibocsátási nyomvonal között a bíróság érvelése szerint azonban a kormány nem válthat át szabadon, mert azok felmelegítő hatása, és így az alapvető jogokra gyakorolt hatása nem egyenértékű. A politikai döntéshozatal korlátja a természettudományban rejlik. A CO₂ molekula

¹⁰¹ Velencei Bizottság, Opinion No. 997/2020 (Strasbourg, 2020. október 9.) 114. bek.

¹⁰² Declaration on Climate Change, Rule of Law and the Courts, 2021, elérhető itt: <https://www.biicl.org/climate-change-declaration?cookieset=1&ts=1646139137>

¹⁰³ Urgenda-ügy, Legfelsőbb Bíróság: ítélet (2019) 8.3. szakasz

¹⁰⁴ Klimatzaak, ítélet, ??

¹⁰⁵ Commune de Grande-Synthe és mások, Ítélet, 2. pont

¹⁰⁶ Notre Affaire à Tous és mások v. Franciaország, Ítélet, 7. szakasz

¹⁰⁷ Friends of the Irish Environment CLG v The Government of Ireland 6.27. bek.

kibocsátása után ugyanis a légkörben maradhat akár 200 évig is,¹⁰⁸ így a molekulák felhalmozódása folytán a korábbi kibocsátások felmelegítő hatása még több száz évig érezhető. Ez azt is jelenti, hogy a később végrehajtott CO₂ kibocsátás-csökkentés – legyen az mégoly drasztikus is – összességében sokkal melegebb légkört eredményez, mint a fokozatos, de korábban megkezdett kibocsátás-csökkentés. Ezért a két mitigációs nyomvonal hatásában nem egyenértékű, ezért a döntéshozók nem szállíthatják le a mitigáció ambíciószintjét rövidtávon a hosszútávú drasztikus csökkentés ígéretével.

15.3. AZ OKOZATI KAPCSOLAT MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK NEHÉZSÉGEI, A RÉSZOKSÁGI ÖSSZEFÜGGÉS

Az éghajlattudomány körében konszenzus övezi az emberi tevékenység döntő oksági szerepét a klímaváltozás tekintetében. Az IPCC összefoglaló jelentése szerint „rendkívül valószínű, hogy a globális felszíni hőmérséklet 1951-től 2010-ig megfigyelt növekedésének több, mint felét az üvegházhatást okozó gázok koncentrációjának antropogén növekedése és más antropogén nyomások együttese okozta”.¹⁰⁹ Ezen egyértelmű megállapítás ellenére azonban bonyolult jogi kérdéseket vet fel annak megválaszolása, hogy egy adott ÜHG kibocsátó (állam vagy nagyvállalat) mennyiben tekinthető a globális klímaváltozás során bekövetkező káros jelenségek jogi szempontból is releváns „okának”, amely megalapozza a károkért való jogi felelősségét.

Az ok-okozatiság követelményét a természettudomány, illetve a jogtudomány egymástól eltérő módon értelmezi,¹¹⁰ amelyből egy per során számos probléma származik. Míg természettudományos értelemben a legkisebb mértékű ÜHG kibocsátás is részét képezi annak a bonyolult oksági hálózatnak, amely globális felmelegedést eredményez, addig a jogtudomány nem feltétlenül tekint minden efféle ténybeli oksági tényezőt jogilag releváns oknak. Az angolszász jogrendszerek jellemzően a *sine qua non* (but-for) okozatiság elvét fogadják el, amely szerint csak az a magatartás tekinthető egy kár okának, amely hiányában az adott kár nem következett volna be.¹¹¹ Ez egy igen szigorú oksági mérce, hiszen azok az oksági tényezők, amelyek csak hozzájárultak egy eredmény kialakulásához – akár még komoly részük is volt annak előidézésében, bár nem minősülnek *sine qua non* oknak – nem lesznek jogilag releváns okok. A magyar Polgári Törvénykönyv például az előreláthatóság fogalmát használja a jogilag releváns okok, illetve következmények leszűkítésére. Ennek értelmében a károkozó az oksági láncolat részét képező okozatok közül csak azon következményekért felel, amelyek bekövetkezését előre látta, illetve előre kellett látnia.¹¹² Így adott esetben egy magatartás – bár tényszerűen az

¹⁰⁸ A CO₂ légköri élettartamát nem lehet egységesen meghatározni, mert különböző sebességű folyamatok távolítják el a légkörből. E folyamatok becsült sebesége 5-200 év között változik. Lásd: IPCC Third Assessment Report, 2001, Working Group I: The Scientific Basis, Table 1. elérhető: <https://archive.ipcc.ch/ipccreports/tar/wg1/016.htm>

¹⁰⁹ IPCC Climate Change 2014 Synthesis Report, Summary for Policymakers, 5. Elérhető: www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf.

¹¹⁰ Sulyok Katalin: Science and Judicial Reasoning – The Legitimacy of International Environmental Adjudication (Cambridge University Press, 2021), 2. fejezet.

¹¹¹ The American Law Institute, *Third Restatement of the Law of Torts for Physical and Emotional Harm*, p. 826.

¹¹² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 6:521§

oksági láncolat részét képezi – nem minősül jogilag releváns oknak egy káros következmény tekintetében.

A klímaváltozás jelenségét számos természetes és mesterséges ÜHG forrás kibocsátása együttesen idézi elő. Az egyedi kibocsátások oksági hatása egyrészt kumulatív,¹¹³ mivel az ÜHG gázok a légkörben felhalmozódnak, és kémiai összetételüktől függő ideig nem bomlanak le. Az egyes ÜHG kibocsátásoktól a klímakárig vezető oksági lánc azonban igen hosszú és összetett, amelyet számos ponton megszakítanak közbeeső természetes eredetű okok. Az ÜHG gázok egy része ugyanis természetes forrásból származik. Az ÜHG gázok jelentette felmelegítési kényszert ráadásul az óceánok hőelnyelő képessége egy ideig képes kompenzálni, ezért szoros értelemben véve csak egy bizonyos átcsapási pontot követő ÜHG kibocsátások okozzák a klímaváltozás most jelentkező káros hatásait. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a klímarendszerben számos pozitív visszacsatolási, ún. öngerjesztő folyamat működik, amely miatt a végül bekövetkező kár mértéke nem feltétlenül arányos az egyedi kibocsátások mértékével. Mindezért képletesen szólva a veszélyes mértékű klímaváltozás előidézését “ezer halálos törzsúrashoz”¹¹⁴ lehet hasonlítani, amely “törzsúrások” közül a jogi okozatisági mércéknek kell kiválasztani a „halál” jogilag relevánsnak tekintett okait. A kibocsátások kumulatív hatása és a köztük lévő szinergiák miatt pedig az “előrelátható” vagy “közvetlen” okok köre igen nehezen határozható csak meg a számtalan felmelegedést eredményező oksági tényező – azaz természettudományos nyelven szólva: éghajlati kényszer¹¹⁵ – között.

A több károkozó által együttesen okozott kár problematikájára a jogtudomány egyik válasza a fentebb már ismertetett *sine qua non* okozatiság. Eszerint a több kumulatív oksági tényező közül csak az tekintendő oknak, amely hiányában a kár nem következett volna be. Mint arra fentebb utaltunk, a *sine qua non* okozatiság elvét igen kevés ÜHG forrás elégíti ki.

A másik lehetséges válasz a részoksági összefüggés elismerése. Eszerint bármely károkozó a felmerült kár okának tekinthető attól függetlenül, hogy egy adott részok csak kis mértékben járult hozzá a következményhez, így adott esetben annak hiányában is beállt volna a káros következmény. A már ismertetett *Massachusetts v. EPA* döntésben az Egyesült Államok Legfelső Bírósága e részoksági összefüggés álláspontjára helyezkedett, amikor a perlési jogosultság körében az Egyesült Államok alkotmányjogában irányadó okozatisági követelményt vizsgálta. A túl hosszú okozati láncok problémáját illetően a bíróság határozottan úgy vélekedett, hogy „[a] katasztrofális károk kockázata – ugyan távoli – mindazonáltal valós”.¹¹⁶ Másként fogalmazva, a Legfelsőbb Bíróság nem engedte, hogy az éghajlatváltozás tudományában rejlő bizonytalanságok megakadályozzák Massachusetts állam természettudományos alapú,

¹¹³ Voigt, ‘State Responsibility for Climate Change Damages’, 15.

¹¹⁴ Peel, ‘Issues in Climate Change Litigation’, 17–18.

¹¹⁵ A fogalom meghatározásáról lásd: Gelencsér András: Éghajlatváltozás és emberi tevékenység, Magyar Tudomány (2017) pp. 674–679. „Éghajlatváltozás akkor következik be, amikor a Föld globális energiamérlegének nagyjából állandónak tekinthető (ún. kvázistacionárius) egyensúlyát valamilyen külső vagy belső tényező változása új egyensúlyi állapot felé mozdítja. Ezeket a tényezőket az ún. éghajlati kényszer elemeinek nevezzük, utalva arra, hogy ezek befolyásolni tudják Földünk éghajlatát.”

¹¹⁶ Uo. 23. oldal.

okozatiságra vonatkozó kérelmének sikerét.¹¹⁷ Bár Massachusetts partvidékének elsüllyedése tekintetében az elmaradt szövetségi szabályozás nem tekinthető kizárólagosan meghatározó, azaz *sine qua non* oknak (azaz amely hiányában a káros következmény nem következett volna be), a Legfelső Bíróság megállapította a jogilag releváns ok-okozati összefüggést az autóflottából származó ÜHG kibocsátás és a bekövetkezett károk között.

Más okozati tesztet választott azonban az essen kerületi bíróság a *Lliuya v. RWE AG* ügyben, amikor elutasította a felperes perui farmer keresetét a német RWE áramszolgáltatóval szemben. A kereset azon költségek egy részének megtérítésére irányult, amelyet a Huaraz településhez közeli gleccsertő fokozott árvíz kockázatainak mérséklése érdekében épített a helyi közösség, miután többször elárasztotta településüket a tó. Az alperes a német RWE áramszolgáltató volt, amelynek helyi leányvállalata jelentős ÜHG forrás a régióban. Az elsőfokú bíróság szerint ebben az esetben hiányzott a "közvetlen okozati kapcsolat" a leányvállalat kibocsátása és az árvizek között, mivel a nagyszámú "okozati tényező hozzájárulásából képtelenség egy egyedi káreseményt egy egyedi kibocsátóhoz hozzárendelni".¹¹⁸ A felperesi fellebbezést követő másodfokú eljárás jelenleg folyamatban van, és a bíróság már elrendelte a bizonyítási eljárást.¹¹⁹

Az ausztrál Gloucester-ügy hivatkozással él az Urgenda ítéletre e körben¹²⁰ és megállapítja, hogy fennáll az okozati összefüggés a projekt össz-ÜHG kibocsátása és a klímaváltozás és következményei között akként, hogy a projekt kibocsátásai hozzáadódnak a világ ÜHG kibocsátásaihoz ezzel növelve az atmoszféra ÜHG koncentrációját ezáltal a nagy valószínűséggel közvetett hatással bír a környezetre és a klímára. Az ítélet idézi is az Urgenda ítélet¹²¹ azon pontját, amely megállapította, hogy a kártérítési ügyekhez hasonló specifikus okozati összefüggés bizonyítására nincs szükség, tehát elég annak bizonyítása, hogy valós veszély áll fenn a klímakárok bekövetkezésére és az intézkedéssel elérhető az megakadályozható, azaz elháríthatók a klímaváltozás veszélyei.

15.4. KIS KIBOCSÁTÓ ÁLLAMOK FELELŐSSÉGE: RÉSZLEGES FELELŐSSÉG

A mitigációs perek alperesei rutinszerűen azzal érvelnek, hogy ők maguk elenyésző mértékben járulnak csak hozzá a globális ÜHG kibocsátáshoz, amely aggregát módon, általuk sem vitatott módon, veszélyes mértékű klímaváltozáshoz vezet.

¹¹⁷ A felek beadványaiban és a bírák indokolásában megjelenő tudományos bizonytalanság eszméinek és felhasználásának részletes értékeléséhez lásd VON BURG, R.: The Supreme Court cleans the air: legal and scientific standards for argument in Massachusetts v. EPA. *Argumentation and Advocacy*, 53. (2017) 1., 41–58. o.

¹¹⁸ *Lliuya v. RWE AG*, Case No. 2 O 285/15, ítélet (2016. december 15.), Essen Kerületi Bíróság, az ítélet nem hivatalos angol nyelvű fordítása elérhető itt: blogs2.law.columbia.edu/climate-change-litigation/wp-content/uploads/sites/16/non-us-case-documents/2016/20161215_Case-No.-2-O-28515-Essen-Regional-Court_decision.pdf. A szerző saját fordítása, eredeti megfogalmazás: „a myriad of causal contributions, it is impossible to attribute specific damages and impairments to their individual causers”.

¹¹⁹ Az üggyel kapcsolatos fejlemények nyomon követhetők az alábbi linken: <https://germanwatch.org/en/huaraz>.

¹²⁰ *Gloucester Resources Limited*, New South Wales Land and Environment Court, Ítélet, (2019. február 8.), 522-526. szakasz

¹²¹ Urgenda-ügy, Hágai Fellebbviteli Bíróság: ítélet (2019) 64

A bíróságok azonban ennek ellenére már számos esetben megállapították a relatíve kis kibocsátó államok felelősségét is. Az Urgenda-ügyben a holland legfelsőbb bíróság kimondta, hogy a „részleges okozatiság igazolja a kibocsátó részleges felelősségét”, így egy viszonylag kisméretű kibocsátó állam is felelősségre vonható az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentésében játszott szerepéért.¹²² Ugyanerre a következtetésre jutott a Neubauer-határozat is, amikor hangsúlyozta, hogy az államnak akkor is alkotmányos kötelezettsége a klímaváltozás elleni küzdelem, ha egymaga nyilvánvalóan képtelen a probléma orvosolására.¹²³ Továbbmenve azt is kimondta a német Szövetségi Alkotmánybíróság, hogy a klímaváltozás elleni küzdelem nemzetközi dimenziója folytán Németország köteles más országokkal való együttműködésre a klímavédelem terén, és köteles végrehajtani a nemzetközi szinten tett vállalásait.¹²⁴ Lényegében a részszaksági tényezők jogi felelősségére támaszkodott a hágai kerületi bíróság a Shell-döntésben is, amikor megállapította, hogy a Shell-csoport kibocsátásai a Wadden régióban és Hollandiában élő felpereseket érő klímakárok jogilag releváns okainak tekintendők,¹²⁵ ezért jogi felelősség terheli azok csökkentése tekintetében.

15.5. EGY ADOTT ÁLLAMRA ESŐ MÉLTÁNYOS MITIGÁCIÓS TEHER („FAIR SHARE”) MEGHATÁROZÁSÁNAK MÓDSZERE

A klímapierek egyik közös elvi pontja, hogy a nemzeti vállalások elégtelenségének vizsgálatához a bíróságnak szüksége van megalapozott tudományos számításokra a tekintetben, hogy az adott államnak mekkora részt kellene vállalnia a globális mitigációs teherből, azaz mekkora a méltányosan rá eső mitigációs teher (az ún. „fair share”). A nemzetközi jogi kötelezettségek ugyanis csak a hőmérsékleti cél tekintetében kötik az államot, ám nem tartalmaznak jogilag kötelező mitigációs célszámot. Ezért a hőmérsékleti célt először konvertálni kell az államok által még kibocsátható karbonmennyiségre. Ezt a karbonmennyiséget, amely még az államok rendelkezésére áll a hőmérsékleti cél megtartása mellett, karbonbűdzsének nevezik. A hőmérsékleti célokat tehát először karbonbűdzsév kell konvertálni, amelyben az IPCC jelentések nyújtanak fogódzót. Az IPCC jelentések összegzik az e téren született tudományos kutatásokat, amelyek becslések útján számszerűsítik a globális karbonbűdzsét a másfél, illetve a 2°C-os hőmérsékleti cél tartásával számolva.¹²⁶ Azonban hangsúlyozni kell, hogy az IPCC becslései a globális, azaz összkibocsátásokra vonatkoznak, tehát nem egyediesítettek, azaz nem nevezik meg az egyes államok egyedi karbonbűdzsét. Ennek oka, hogy a globális karbonbűdzse felosztása (azaz annak meghatározása, hogy mekkora egy adott államra eső méltányos mitigációs teher) normatív megfontolásokon is alapul, és nem tisztán természettudományos kérdés.

¹²² NOLLKAEMPER, A. – BURGERS, L.: A New Classic in Climate Change Litigation: The Dutch Supreme Court Decision in the Urgenda Case. *EJIL Talk!* 2020.01.06., www.ejiltalk.org/a-new-classic-in-climate-change-litigation-the-dutch-supreme-court-decision-in-the-urgenda-case/.

¹²³ 198. bek.

¹²⁴ 200. bek.

¹²⁵ Miliedefensie et al v Royal Dutch Shell, hágai kerületi bíróság, ítélet (2021. május 26.), 4.3.6. bek.

¹²⁶ IPCC, Special Report on Global Warming of 1.5 °C, Chapter 2, Table 2.2., 108. oldal

Az eddigi klímapierek nagyrészt ezért vagy kormányoktól független, nemzeti szintű számításokra, vagy független nemzetközi intézetek által készített becslésekre támaszkodtak az államok egyedi karbonbüdzsájének számszerűsítése tekintetében. Az előbbi megoldást alkalmazta a belga Klimatzaak döntés és a német Neubauer-döntés is. Mindkettő esetben a bíróságok a nemzeti szintű, kormányzattól független, klímakutató tanácsadó testületek elemzéseit idézték annak megállapításakor, hogy a nemzeti szintű mitigációs vállalások nincsenek összhangban a másfél, illetve 2 fokos felmelegedési céllal.

A holland bíróságok pedig közvetlenül az IPCC jelentésekben található globális becslésekre támaszkodtak. Az IPCC 2007. évben kiadott jelentése megállapította, hogy a 2°C-os cél valószínű teljesítéséhez (66%-os valószínűséggel számolva) a fejlett államoknak az 1990. évi bázisévhez képest 25-40% közötti csökkentést kell végrehajtaniuk.¹²⁷ Az Urgenda-ügyben erre alapozta a bíróság azon megállapítását, hogy Hollandiára eső, méltányos mitigációs teher minimum 25%-os kibocsátáscsökkentés. Az IPCC 2018-ban készített különjelentése szerint a 1,5°C-os cél tartása több mitigációs forgatókönyvet követve is lehetséges. Közös bennük, hogy mindegyik esetében a globális karbonkibocsátás 45%-kal csökken 2030-ra a 2010. évi kibocsátáshoz képest, és 2050-re pedig mindegyik esetében megvalósul a karbonsemlegesség.¹²⁸ A 2021-ben született *Shell* döntésben a hágai bíróság már erre a számításra támaszkodott, amikor a Shell csoport számára azt a mitigációs kötelezettséget írta elő, hogy kibocsátásait legalább nettó 45%-kal csökkentse 2030. végére a 2019. évi kibocsátási szinthez képest.¹²⁹

Az EJEB elé terjesztett kérelmek ezzel szemben nem az IPCC becslésekre támaszkodtak, hanem a Climate Action Tracker (CAT) számításain alapulva állítják, hogy az alperes államok vállalásai elégtelenek a felmelegedési célok tartásához.¹³⁰ A CAT kimutatásait egy nemzetközi, kormányoktól független konzorcium készíti.

15.6. MEGHATÁROZHATJA-E A BÍRÓSÁG A MITIGÁCIÓ KÍVÁNATOS MÉRTÉKÉT?

Több perben is felmerült a kérdés, hogy amennyiben a nemzeti mitigációs vállalatot jogsértőnek találja a bíróság, úgy konkrét kibocsátáscsökkentési célok betartására is kötelezheti-e az államot, vagy pusztán a jogsértés megállapítására kell szorítkoznia a hatalmi ágak elválasztásának értelmében.

Az Urgenda-ügyben a holland legfelsőbb bíróság attól sem riadt vissza, hogy konkrét, százalékos mitigációs célokat írjon elő a kormányzat számára. A bíróság álláspontja szerint a kormányzati klímapolitika sarokszámait a bíróság is megállapíthatja, hiszen mindez nem érinti a kormányzat mozgásterét a konkrét jogalkotási lépések közötti választásra, és a tényleges intézkedések

¹²⁷ IPCC, 'Climate Change 2007: Synthesis Report' Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (2007).

¹²⁸ IPCC Special Report on Global Warming of 1.5 °C, Summary for Policymakers, C.1, 12. oldal.

¹²⁹ Milieudefensie et al. Royal Dutch Shell ügy, hágai kerületi bíróság, ítélet (2021. május 26.), 4.4.38. bek.

¹³⁰ <https://climateactiontracker.org>

meghatározására.¹³¹ A hágai kerületi bíróság a Shell-döntésben szintén százalékos mértékben meghatározta a Shell-csoporttól elvárt mitigáció mértékét, az IPCC becsléseit alapul véve.¹³² Azonban a belga bíróságok összeegyeztethetetlennek tartották ezt a hatalmi ágak elválasztásának elvével, ezért pusztán deklarálták a mitigációs célkitűzések jogsértő mivoltát, de az új intézkedések kidolgozását a kormányzatra bízták.¹³³

15.7. BIZONYÍTÁSI PROBLÉMÁK: TUDOMÁNYOS BIZONYTALANSÁG, KLÍMA-ATTRIBÚCIÓ

A klímakárok és az egyes karbonforrások közötti jogilag releváns okozati összefüggés bizonyítása is számos problémába ütközik. Egyrészt a természettudomány csak *bizonytalan*, valószínűségi kijelentéseket tud tenni, míg a bíróság feladata, hogy a bizonyítási mérce (*standard of proof*) által előírt *bizonyossággal* állapítsa meg az adott esemény okát. A klímatudomány konszenzusos álláspontját összegző legutóbbi IPCC¹³⁴ szintézis jelentés szintén csak magas valószínűséggel tud kijelentéseket tenni a klímaváltozás okairól, ám köznap értelemben vett bizonyosságokat nem fogalmaz meg. A jelentés a klímaváltozás okairól akként fogalmaz, hogy “rendkívül valószínű, hogy az 1951 és 2010 között megfigyelt átlagos globális középhőmérséklet-emelkedés több, mint felét az antropogén eredetű ÜHG kibocsátás és egyéb emberi okozta éghajlati kényszer együttes hatása okozta”.¹³⁵

A teljes bizonyosság elérése a természettudomány módszertana és a természeti folyamatok véletlenszerűsége, illetve a vizsgált rendszerek komplexitása miatt nem is lehetséges.¹³⁶ E kiküszöbölhetetlen tudományos bizonytalanságot azonban sok esetben próbálja az alperes az okozati bizonyítékok elégtelenségeként beállítani.

Ráadásul attól még, hogy az emberiség összkibocsátásának oksági szerepét a tudomány nagy bizonyossággal képes megállapítani, egy adott ÜHG molekula kibocsátóhoz való hozzárendelése (az ún. *fingerprinting*) kémiai értelemben lehetetlen.¹³⁷ Szintén nehézségekbe ütközik egy-egy extrém katasztrofális hatással járó időjárási jelenség, például egy adott árvíz vagy hurrikán, az antropogén ÜHG forrásoknak való betudása – mind természettudományos mind jogi értelemben. Ezzel a kérdéssel foglalkozik a klíma-attribúció egyre bővülő tudományos¹³⁸ és jogi

¹³¹ Urgenda-ügy, Legfelsőbb Bíróság: ítélet (2019), 8.1.-8.3.5. bekk.

¹³² Milieudefensie et al. v Royal Dutch Shell, hágai kerületi bíróság, ítélet (2021. május 26.).

¹³³ Klimatzaak-ítélet (2021).

¹³⁴ Éghajlatváltozási Kormányközi Testület, azaz International Panel on Climate Change (IPCC).

¹³⁵ IPCC Climate Change 2014 Synthesis Report, Summary for Policymakers, 5., available at www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf. A szerző fordítása, eredeti megfogalmazás: “it is extremely likely that more than half of the observed increase in global average surface temperature from 1951 to 2010 was caused by the anthropogenic increase in GHG concentrations and other anthropogenic forcings together.”

¹³⁶ Sulyok Katalin: A tudományos bizonytalanság forrásai és szerepe a természet- és környezetvédelmi döntések ökológiai megalapozhatóságában, Természetvédelmi Közlemények 19 (2013), pp. 62-73.

¹³⁷ Voigt, ‘State Responsibility for Climate Change Damages’, 15.

¹³⁸ Hegerl, G.C., O. Hoegh-Guldberg, G. Casassa, M.P. Hoerling, R.S. Kovats, C. Parmesan, D.W. Pierce, P.A. Stott, 2010: Good Practice Guidance Paper on Detection and Attribution Related to Anthropogenic Climate Change. In: *Meeting Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change Expert Meeting on Detection and Attribution of Anthropogenic Climate Change*, PCC Working Group I Technical Support Unit, University of Bern, Bern, Switzerland.

szakirodalma.¹³⁹ Az előbbi egy dinamikusan fejlődő tudományterület, amely főként azzal foglalkozik, hogy az egyes hatások tekintetében meghatározza a természetes és az antropogén okok hozzájárulási arányát. A klíma-attribúció fő kérdése jogi szempontból viszont ennél is specifikusabb, hiszen az antropogén ÜHG-forrásokon belül igyekszik feltárni az oksági viszonyokat, és így a jogi felelősség alapját. Ez a kérdés a többek közös károkozása esetén merül fel a kármegosztás során.

A klíma-attribúció módszere azonban nem problémamentes, hiszen természettudományos¹⁴⁰ illetve jogi szempontból is számos nyitott kérdést vet fel. Egyrészt a kármegosztás elvi alapját képező kibocsátási adatok megbízhatósága kérdéses, hiszen azok jelenleg javarészt az adott kibocsátók önbevallásán alapszanak. Másrészt már önmagában az is egy szubjektív értékválasztást tükröz, hogy hogyan számítjuk egy adott állam ÜHG-lábnyomát, például, hogy a kiszervezett gyártókapacitások ÜHG kibocsátását az előállítás helye szerinti ország kibocsátása részeként tekintjük-e, vagy pedig az anyavállalat honossága szerinti országhoz soroljuk. Mint ismeretes a jelenlegi klímaegyezmények minden ÜHG emissziót a gyártás helye szerinti ország kibocsátásaként tekintenek.

Mindenesetre bizonyos közelítő módszerrel a jog nézőpontjából elviekben lehetséges volna az egyes káros hatások konkrét kibocsátóhoz való hozzárendelése, amennyiben egy adott kibocsátó (vállalat vagy állam) kárfelelősségének mértékét az össz-ÜHG kibocsátásban való részesedésének arányában állapítjuk meg. Ez a megoldás azon a feltételezésen alapszik, hogy minden egyes gigatonna karbonkibocsátás azonos mértékű ún. sugárzási vagy éghajlati kényszert képvisel,¹⁴¹ azaz azonos mértékben járul hozzá az ÜHG gázok felmelegítő hatásához. A fentebb már ismertetett *Lliuya v. RWE AG* ügyben a felperes szerint a fokozott árvízveszélyért az RWE helyi leányvállalata volt felelős, mivel az RWE az össz-ÜHG kibocsátás 0,45%-át okozza, ezért a költségek 0,45%-ának megtérítését követelte tőle a felperes.

15.8. A KLÍMAVÁLTOZÁS OKOZTA EMBERI JOGI JOGSÉRTÉSEK AZ EJEE RENDSZERÉBEN

Jelenleg három ügy is folyamatban van az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) előtt, amelyekben a panaszosok különféle emberi jogok sérelmét állítják az államok klímapolitikai vállalásai folytán. Az első két ügy rendszerszintű mitigációs intézkedések elégtelenségét fogalmazza meg emberi jogsértésként, míg a harmadik panasz az állami hatóságok által

¹³⁹ M. Burger, J. Wentz, and R. Horton, 'The Law and Science of Climate Change Attribution' (2020) 45 *Columbia Journal of Environmental Law* 57–241.

¹⁴⁰ Még magas a tudományos bizonytalanság a tekintetben, hogy a különféle antropogén eredetű éghajlati kényszereknek pontosan mekkora a felmelegítő potenciálja objektíve is, illetve egymáshoz viszonyítva. (Lásd e tekintetben: IPCC, 2013: *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Fig. SPM.5) Ez pedig nem teszi lehetővé, hogy természettudományos értelemben megválaszoljuk azt a kérdést, hogy egy bizonyos káros klímahatás mennyiben volt egy adott antropogén ÜHG kibocsátás következménye.

¹⁴¹ R. S. J. Tol and R. Verheyen, 'State responsibility and compensation for climate change damages - a legal and economic assessment' (2004) *Energy Policy* 1109–30 at 1112.

engedélyezett egyedi fosszilis energiaberuházás folytán állítja emberi jogi garanciák megsértését.¹⁴²

Hangsúlyozandó, hogy egyik ügyben sem döntött még az EJEB sem a kérelem elfogadhatóságáról, sem az ügyek érdeméről. Így jelenleg számos dogmatikai nyitott kérdés van az emberi jogi klímaperek esélyeiről. Az EJEE jelenleg még nem tartalmaz önálló jogot az egészséges környezethez vagy a biztonságos klímához. Ennek ellenére számos környezetszennyezéssel kapcsolatos ügyet tárgyalt már az EJEB és állapított meg egyezményesértést az élethez (2. cikk) illetve magánélethez (8. cikk) való joggal.¹⁴³ Azonban a klímaváltozással kapcsolatos ügyek még a környezetvédelmi panaszokhoz képest is számos, speciális kérdést vetnek fel. A legfontosabb jogkérdések röviden az alábbiak szerint foglalhatók össze.

Egyrészt, a panaszok elbírálatóságának egyik előkérdése, hogy a kérelmezők az EJEE 34. cikke értelmében emberi jogsértés „áldozatának” tekintendők-e, amely annak előfeltétele, hogy egyéni kérelemmel fordulhassanak az EJEB-hez, mivel az áldozati jogállás a bírósághoz fordulás alapja. Ehhez az szükséges, hogy a kérelmezőket közvetlenül érintse a jogsértés. Az eljárások kérelmezőit a káros klímahatásuk koruknál, egészségi állapotuknál fogva állításuk szerint közvetlenül érintik. Azonban mivel a klímaváltozás okozta jogsérelmek egy része a jövőben áll be, kérdés, hogy az EJEB mennyiben biztosítja majd a kérelmezők keresetőségi jogát jövőbeli potenciális áldozati státuszukra hivatkozva. A közvetlenség továbbá okozati kritériumot is magában rejt, azaz az is feltétele az áldozati státusznak, hogy a jogsértést az alperes állam okozza. Az ÜHG kibocsátások és a káros klímahatások közötti ok-okozati problémákat fentebb tárgyaltuk

Másrészt további előkérdés, hogy a több alperes állam ellen ÜHG-kibocsátásuk miatt indított ügyekben az EJEE hatálya fennáll-e az állam területén kívül, azaz extraterritoriálisan bekövetkező jogsértésekért. Az EJEE 1. cikke alapján ugyanis az állam a joghatósága alá tartozó területeken köteles tiszteletben tartani az EJEE garanciáit, amely főszabály szerint saját államterülete. Az egyezmény extraterritoriális alkalmazhatósága tekintetében az EJEB gyakorlata változó, és nem mentes az ellentmondásoktól sem.¹⁴⁴ Az EJEB eddig joggyakorlata alapján tehát messze nem egyértelmű kérdés az, hogy egy állam felelős-e a területén kívül beálló klímaváltozás okozta emberi jogi jogsértésekért.

Harmadrészt nyitott kérdés, hogy az EJEB szerint az államokat milyen klímavédelmi kötelezettségek terhelik az EJEE jelenlegi szabályai alapján. Általánosságban az EJEE 2. és 8. cikke tartózkodási és tevőleges kötelezettséget is ró az államokra. Negatív kötelezettségük

¹⁴² Ezeket részletesen az 13. pont tárgyalja.

¹⁴³ Magyar nyelvű tömör áttekintésért lásd: Sulyok Katalin: 8. cikk Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog In: Sonnevend Pál – Bodnár Eszter (szerk): Az Emberi Jogok Európai Egyezményének Kommentárja, HVG Orac, 2021., 206-208. old.

¹⁴⁴ Vö. Banković and others v. Belgium and others, 7 GC, 2001. december 12, App. no. 52207/99, Loizidou v. Turkey (preliminary objections), 1995. március 23., App. no. 15318/89.

szerint az állam csak törvényben meghatározott esetben, olyan módon és mértékben avatkozhat be a magánélethez való jog gyakorlásába, amely bizonyos legitim célok érdekében egy demokratikus társadalomban szükséges. Tevéleges kötelezettsége folytán pedig az állam köteles védelmi jellegű szabályok megalkotásával és érvényesítésével megakadályozni, hogy az egyének emberi jogait harmadik személyek sérthessék meg. Kérdés e tekintetben, hogy az EJEB az ÜHG-kibocsátást az állam negatív, vagy pozitív kötelezettsége megsértésének tekinti-e majd. Az ÜHG kibocsátás okozta jogsértés tipizálása azért fontos kérdés, mert annak függvényében eltérő az állam mérlegelési szabadságának terjedelme.

Az EJEB szerint ugyanis a 8. cikk alatt fennálló tevéleges kötelezettsége tekintetében az államok rendelkeznek bizonyos fokú mérlegelési jogkörrel a jogvédelmi eszközök pontos megválasztása terén. Kérdés e tekintetben, hogy az EJEB szerint e diszkréciós jogkör mennyiben foglalja magában a mitigációs szakpolitika ambíciószintjének megválasztását, azaz egyezményesértésre vezet-e, ha egy állam nem kellően ambiciózus mitigációs célszámokat fogad el. Az EJEE e cikkeit nemzeti klímaperekben már értelmezték – mint a belső jog részét képező nemzetközi szerződés rendelkezését – holland, illetve belga bíróságok az Urgenda-ügyben, illetve a Klimatzaak-ügyben. E bíróságok arra a következtetésre jutottak, hogy az elégtelen mitigációs intézkedések sértik az EJEE garanciáit, azaz a mérlegelési szabadság az elégtelen intézkedések megtételére nem terjed ki.

A mérlegelési szabadság terjedelmének tisztázása után további fontos kérdés, hogy az EJEB pontosan miként határozza majd meg a 2. és 8. cikk alatt fennálló tevéleges kötelezettségek körét és jogi tartalmát a klímamitigáció terén. Azaz a környezetvédelmi joggyakorlat során korábban megállapított eljárási és érdemi kötelezettségek közül melyeket, és milyen módon fogja alkalmazni a klímaváltozás elleni küzdelem kontextusára.

Ötödrészt kérdés, hogy a katasztrofális klímaválság jövőbeli kockázatát mennyiben tekinti az EJEB olyan környezetkárosodásnak, illetve környezetszennyezésnek, amely kellően közvetlen, káros hatással van a jogalanyok emberi jogaira. A 8. cikk alapján kidolgozott környezetvédelmi joggyakorlat alapján ugyanis a magánszféra érintettsége ilyen esetekben veti csak fel az egyezményesértés gyanúját. Bár az elővigyázatossági alapelvet az EJEB a 8. cikk alatt alkalmazta már több korábbi ítéletében is, jelenleg kérdéses, hogy a klímaváltozás kontextusában az EJEB mennyire lesz nyitott a jövőbeli – ám a tudományos ismeretek szerint megfelelő mitigáció hiányában biztosan bekövetkező –, klímakárok, illetve klímakockázatok ellen jogorvoslatot nyújtani.

Végül az EJEB számára is fontos kérdés lesz, hogy milyen természettudományos viszonyítási pontot válasszon az egyes államok mitigációs intézkedései elégséges mivoltának vizsgálatára. A Duarte Agostinho-ügyben a felperesek a Climate Action Tracker nevű nemzetközi, kormányoktól független szakértői kimutatásokra hivatkozva állítják azt, hogy az alperes államok klímaintézkedései elégtelenek a másfél, illetve a 2°C-os hőmérsékleti cél tartásához. Ugyancsak

alapvető módon befolyásolja majd az EJEB által nyújtott jogorvoslat terjedelmét, hogy a bíróság mennyire kíván konkrét kötelezettségeket kiolvasztani az EJEE garanciáiból a mitigációs útvonalak megválasztása, változtatása, részletezettsége, választott technológiai megoldásai tekintetében.